

הקונסוליה האמריקנית בירושלים ומאורעות תר"פ-תרפ"א (1920-1921)

גדעון ביגר

מבוא

מהומות הדמים הראשונות בזמן השלטון הבריטי בארץ-ישראל פרצו בסוף תקופת השלטון הצבאי ובראשית תקופת נציבותו של הרברט סמואל בארץ. באפריל 1920, בתקופת השלטון הצבאי, הותקפו יהודי העיר העתיקה בירושלים, במאי 1921 הותקפו יהודי יפו והמושבות הסמוכות אליה ובנובמבר 1921 הותקפו שנית יהודי העיר העתיקה בירושלים. מאורעות אלו, הידועים בהיסטוריוגרפיה הארץ-ישראלית כ'מאורעות תר"פ-תרפ"א', זכו לתיאור, דיווח ומחקר מפרוטים הן בעת התרחשותם, על ידי ועדות חקירה שונות, והן לאחר מכן; נחקרו והוצגו גורמי המהומות ומהלכן, וכן עמדות הציונים, הערבים והבריטים ביחס לגורמי המהומות, למהלכים שליוו אותן ולתוצאותיהן מבחינה פוליטית ויישובית¹. בספרות העוסקת בארץ-ישראל בראשית שנות העשרים מובאים אירועים אלו כחלק ממערכת היחסים בין היישוב היהודי, הערבים והשלטון הבריטי, הקשורה בשליטה בארץ-ישראל ובניהולה בתקופה שבה עוצבה דמותה הפוליטית של הארץ, כלומר לאחר השינויים הגדולים שהביאה איתה מלחמת העולם הראשונה, כיבוש הארץ על ידי הבריטים והצהרת בלפור.

אירועים אלה נסקרו לא רק על ידי המעורבים במעשים ישירות או בעקיפין, כי אם גם על ידי משקיפים מהצד. בקרב משקיפים אלו בולטת פעילותם של הנציגים האמריקנים בארץ-ישראל, ובעיקר — של אנשי הקונסוליה האמריקנית בירושלים. דיווחים של אישים אלו, תגובת מחלקת המדינה בושינגטון עליהם וההבדלים בגישותיהם יהוו את הציר המרכזי בדיננו.

הקונסוליה האמריקנית בירושלים

פעילותן של הקונסוליות הזרות בארץ ישראל בתקופה העות'מאנית נסקרה בהרחבה. בתקופה זו, ובעיקר מהמחצית השנייה של המאה ה-19 ועד למלחמת העולם הראשונה, היו הקונסולים הזרים כשיא כוחם, פעילותם הקיפה שטחים רבים, והם היו מעורבים בכל הנעשה בארץ-ישראל. מלחמת

1 לתיאור מהלך האירועים על פי הגירסה היהודית ראה: י' סלוצקי ואחרים, ספר תולדות ההגנה, א, ספר שני, עמ' 609-615; שם, ב, ספר ראשון, עמ' 77-94, 134-135. סקירה על הפעילות הערבית ראה: י' פורת, צמיחת התנועה הלאומית הערבית הפלשתינאית, ירושלים 1971, עמ' 79-81, 104-107, 108-109. הדוחות הרשמיים הבריטיים על האירועים הם דוח פאלין (Pallin), שלא פורסם רשמית ומופיע כ-F.O./371, מסמך 1521 בארכיון הציבורי הבריטי (מסמכי משרד החוץ), ודוח על מאורעות מאי שפורסם רשמית בשלוש שפות. לנוסח האנגלי ראה: Palestine Disturbances in May 1921, Report of the Commission of Inquiry, Cnd 1540, 1921

העולם הראשונה וכיבוש הארץ בידי הבריטים הביאו לשינוי מהותי בתפקידם של הקונסולים. בעת המלחמה עזבו את הארץ הקונסולים של המדינות שלחמו נגד תורכיה, ובעיקר הקונסולים החשובים של בריטניה, רוסיה וצרפת. לאחר תבוסת התורכים וכיבוש ירושלים על ידי הבריטים התערער מעמדם של הקונסולים מגרמניה ומאוסטריה-הונגריה, שנחשבו מעתה נתיני אויב. בארץ נותרו, אפוא, פעילים רק הקונסולים של המדינות הניטראליות, ספרד, שוודיה ואחרות, שמעמדם ופעילויותיהם היו חשובים בעת המלחמה, אולם לאחר הכיבוש הבריטי היו למשניים בחשיבותם. השלטון הצבאי הבריטי ניסה למנוע את פעילותם הפוליטית של נציגי בעלות בריתו, בעיקר צרפת ואיטליה, משום שהבריטים שאפו לשלטון מלא ובלעדי על ארץ-ישראל.

ההחלטה למסור את ארץ-ישראל במנדט לבריטניה והנהגת שלטון אזרחי בריטי בארץ הביאו לחידוש הפעילות הקונסולרית בארץ, אך מעמדם של הקונסולים היה מעתה שונה. השלטון הבריטי לא חידש את זכויות היתר, הקפיטולציות, שמהן נהנו אזרחי החוץ בעת השלטון העות'מאני, ועוצמתם הפוליטית של הקונסולים השונים הלכה ופחתה. מעתה לא עמדו מול אימפריה מושחתת ומנוונת הנמצאת בירידה, האימפריה העות'מאנית, כי אם מול בריטניה הגדולה ונציגיה בארץ. חלק מהקונסוליות הזרות לא חידשו כלל פעילותן, כמו הקונסוליה הרוסית, חלקן חידשו את פעילותן מאוחר יותר, כמו הקונסוליות של גרמניה ואוסטריה וחלקן — לא היה עוד כל צורך שיטפלו בענייני הארץ, כמו הקונסוליה הבריטית, שטיפלה מעתה ואילך רק באזרחים בריטים. היו נציגויות שניסו לבסס מחדש מעמדן כגורם פוליטי, בעיקר אלה של צרפת ואיטליה, אך השלטונות הבריטיים בארץ ומשרד החוץ בלונדון נעזו אותן מכך. תפקידם של הקונסולים ופעולותיהם צומצמו ביותר, והם עסקו בעיקר בקידום ענייני הסחר של מדינותיהם ובעניינים פקידותיים, כגון טיפול בוויזות, דרכונים ורישומים שונים של אזרחיהם.

יוצאת מכלל זה היתה הקונסוליה האמריקנית. קונסוליה זו, שפעילותה בתקופה העות'מאנית עמדה לעתים בצל הקונסוליות הגדולות של בריטניה, צרפת, גרמניה, רוסיה ועוד, זכתה לחשיבות דווקא בעת שינוי העתים.² בשנים הראשונות של המלחמה שימשה כנציגות הניטראלית הגדולה והחשובה ביותר בארץ-ישראל. התבססותה של ארצות-הברית כמעצמה עולמית בעיקר בשנה האחרונה למלחמה — מוועידת השלום ועד להתרחקותה הזמנית מהמדיניות העולמית בתקופת הבהירות של שנות העשרים המאוחרות — הביאה לעלייה גם במעמדה של הקונסוליה האמריקנית בארץ-ישראל. בריטניה הגדולה, ששלטה על ארץ-ישראל מתוקף הכיבוש ואחר כך כמעצמת מנדט, היתה ידידתה ובעלת בריתה של ארצות-הברית ונזקקה לעזרתה בעת המלחמה ולאחריה. הקונסול האמריקני היה הקונסול הראשון שחזר לארץ עוד בתקופת השלטון הצבאי, והוא פיתח מערכת יחסים מיוחדת עם השלטון הבריטי בארץ.

האוכלוסייה היהודית בארץ נעזרה רבות בקונסוליה האמריקנית בעת המלחמה. משלוחי הכספים והעזרה הרוחנית והחומרית הגיעו בחלקם דרך קונסוליה זו. לאחר פרסום 'הצהרת בלפור' וכיבוש הארץ על ידי הבריטים הלך וגבר משקלה של יהדות ארצות-הברית בפעילותה של התנועה הציונית. לא יפלא על כן, כי הקונסוליה האמריקנית קיבלה דווקא בתקופה הנדונה מעמד מיוחד

2 על פעילות הקונסוליה האמריקנית בתקופה העות'מאנית ראה: ב' רון, פרשיות נבחרות ביחסי הקונסוליה האמריקנית בירושלים עם הקהילה היהודית במאה ה'י"ט 1856-1906, קתדרה, 5 (1977), עמ' 109-143.

בקרב יהודי ארץ-ישראל ככלל ובקרב אלה הקשורים בתנועה הציונית בפרט.³ האוכלוסייה הערבית בארץ-ישראל ראתה גם היא בארצות-הברית משענת וידיד, הן בשל הקשרים הרבים שהיו לערביי ארץ-ישראל עם קרוביהם שהיגרו לארצות-הברית, וכיותר בשל העמדה הניטראלית שהיתה לאמריקנים בכל הנוגע למדיניות הארץ-ישראלית. החוגים הערביים קיבלו בכרכה את משלחת החקר האמריקנית (ועדת קינג-קריין), שבדקה את השאיפות הלאומיות של תושבי המזרח התיכון. אף שמסקנותיה של משלחת זו לא פורסמו ברבים, היתה אהדת האמריקנים לעניין הערבי ידועה לכול.⁴ לארצות-הברית היו אינטרסים ישירים מועטים במזרח התיכון באותה העת, להוציא התעניינותה ההולכת וגוברת בפיתוח מקורות הנפט, והערבים בטחו בפעילותה. לא ייפלא על כן, שהקונסוליה האמריקנית פיתחה מערכת קשרים מסועפת גם עם הציבור הערבי בארץ, וציבור זה הפנה אליה את כל תלנותיו על הכריטים ועל התנועה הציונית.⁵ פעילותה והשפעתה הפוליטית של הקונסוליה האמריקנית היו, אפוא, גדולות דווקא בשנים הראשונות לשלטון הבריטי בארץ-ישראל. היא היתה יכולה לאסוף מידע רב ממקורות רשמיים ולא רשמיים כאחד, מכל שכבות האוכלוסייה. דיווחיה למחלקת המדינה בושינגטון ולגורמים אחרים באזור המזרח התיכון היו מפורטים ועדכניים, והם יכולים להציג הן מבט ניטראלי על האירועים השונים והן את העמדה האמריקנית לגבי אירועים אלה.

בתקופה הנדונה, ראשית תקופת השלטון הבריטי על ארץ-ישראל, שירתו שני קונסולים אמריקנים בירושלים. הראשון שבהם, ד"ר אוטיס גלייזברוק (Glazebrook), היה איש דת וידידו האישי של הנשיא וילסון. הוא מונה לתפקידו על ידי הנשיא וילסון והיה הקונסול האמריקני האחרון בארץ-ישראל העות'מאנית. בעת המלחמה הוא שימש כמעוז ומפלט לאוכלוסייה היהודית בארץ-ישראל ככלל ובירושלים בפרט. משלוחי הסיוע והעזרה עברו דרכו, ודיווחיו לושינגטון ולשגריר האמריקני היהודי באיסטנבול, מורגנטאו, הקלו על מצבם הקשה של יהודי ארץ-ישראל. בקיץ 1917, כאשר הצטרפה ארצות-הברית למלחמה לצד אויבותיה של תורכיה — אמנם ללא הכרזת מלחמה על האימפריה העות'מאנית — נאלץ גלייזברוק לעזוב את הארץ. עם כיבוש הארץ וסיום מצב הלוחמה הוא מיהר לחזור לירושלים, וכבר במרס 1919 חידש את פעולתה של הקונסוליה בעיר.⁶ גלייזברוק שירת בירושלים בתקופת מאורעות תר"פ והמשיך בשירותו עד לאחר הקמתו של הממשל האזרחי בארץ-ישראל. זמן קצר לאחר מכן, ב-22 ביולי 1920, סיים את תפקידו ועזב את העיר וכן את השירות הקונסולרי האמריקני. במשך כחצי שנה לא נתמנה קונסול חדש, וסגני הקונסול — מרק סמית (Smith) עד ה-9 באוגוסט ואחריו עוזרו הוותיק של גלייזברוק, אוסקר הייזר (Heizer) — שימשו כממלאי-מקום הקונסול. רק ב-11 במרס 1921 הגיע לירושלים אדיסון סאותרד (Southard) לכהן כקונסול אמריקני בעיר. סאותרד היה מזרחן ומומחה לעניינים ערביים, ושירת כפקיד מקצועי בשירות הקונסולרי של ממשלת ארצות-הברית. הוא שהה

3 על הפעילות האמריקנית בשאלת ארץ-ישראל ראה במיוחד: ע' אילן, אמריקה, בריטניה ושאלת ארץ-ישראל, ירושלים תשל"ט. ראה גם: F.E. Manuel, *The Realities of American-Palestine Relations*, Washington: 1949. שני כותבים אלו, העוסקים בפירוט בתקופת המנדט לא עסקו כמעט כלל במאורעות הרמים הנדונים כאן. מנואל מזכירם אך בקיצור, ראה עמ' 290-293.

4 מנואל, בעיקר עמ' 230-290.

5 זאת — על פי פניותיו הרבות לקונסוליה האמריקנית בירושלים בשנים 1919-1921. ראה: מסמכי הקונסוליה האמריקנית בירושלים, חטיבה 84 בארכיונים הלאומיים בושינגטון (להלן: מסמכי הקונסוליה).

6 גלייזברוק חזר לירושלים ב-28 במרס 1919, כפי שעולה מדיווחו לושינגטון, תיק 1919, שם.

קונסול ארצות-הברית, ד"ר אוטיס גלייזברוק, עם חברים בוועד הסיוע, ירושלים, 1915 (קטע מתצלום)

מגזן חכיות יצרים

שנים אחדות במזרח-התיכון לפני שהגיע לירושלים, ובתפקידו האחרון שימש כקונסול האמריקני בעדן. בתפקידו זה יצר קשרים רבים עם ערביי האזור והכיר את המנטליות הערבית. מששקעה החשיבות הדתית והתרבותית של ירושלים ומשסיים הנשיא ה'אידיאליסט', וודרו וילסון את תפקידו, ראו לנכון אנשי המחלקה הקונסולרית של מחלקת המדינה בושינגטון לשלוח לארץ-ישראל קונסול מקצועי, הבקיא בהווי האזור, שלא כקודמו, שהתמנה במינוי אישי ודתי. הקונסול סאותרד עמד במרכז הדיווחים על מאורעות תרפ"א, ועמדותיו לגבי אירועים אלו השפיעה לא במעט על מחלקת המדינה בושינגטון. ביוני 1922 הועלה סאותרד בדרגה ונשלח לשרת בכגדד כקונסול האמריקני הכללי בעיראק.

מאורעות פסח תר"פ (אפריל 1920)

מאורעות הדמים של פסח תר"פ פרצו ב-4 באפריל ונמשכו שלושה ימים. ההתקפות כנגד היהודים התרחשו כולן בין כותלי העיר העתיקה בירושלים. במהומות אלו נהרגו 6 יהודים וכ-200 איש נפצעו; במהלכן נעצר זאב ז'בוטינסקי בשל אחריותו לחימושם של כוחות מגן יהודיים, שנמנע מהם לפעול בעיר.⁷

פעולותיה של הקונסוליה האמריקנית בקשר לאירועים אלו התנהלו בשני מישורים. במישור אחד — דיווח הקונסול על המתרחש ישירות למחלקת המדינה בושינגטון כשם שדיווח על כל

פרעות תר"פ-תרפ"א: התקהלות המון ערבי ברחוב יפו וליד שער יפו, ירושלים

אירוע חריג בארץ-ישראל; בשני – נועד לקונסול האמריקני בירושלים, כמו לנציגים אמריקנים אחרים באזור, תפקיד נוסף. במרוצת האירועים ובמשך כל הימים שבאו אחריהם, שימשו הנציגויות האמריקניות כלשכות קשר בין המשלחות הציוניות האמריקניות ששהו בארץ לבין הנציגויות והאישים הציוניים בארצות הברית. הממשל הצבאי הבריטי ניסה לעכב את פרסום המאורעות ובעיקר את מהלכם האמיתי, ולכן הפעיל צנזורה קפדנית על כל דיווח שיצא מהארץ ולא תאם את הגירסה הרשמית.⁸ הגירסה היהודית נתפרסמה בעיתונות הלונדונית העצמאית רק ב-13 באפריל, 9 ימים לאחר תחילת האירועים, אולם – כפי שיוצג בהמשך – ניתן היה לפרסם את הידיעה עוד קודם לכן. התנועה הציונית ניצלה את קשריה הטובים עם הנציגים האמריקנים השונים במרחב והשכילה לעקוף את הצנזורה הצבאית הבריטית ולהעביר מידע מדויק ומפורט דרך נציגים אלו, שדיווחיהם לא צונזרו, כמובן, על ידי הבריטים.

מידע ראשון על האירועים בירושלים נשלח על ידי הקונסול האמריקני כבר ביום שני, ה-5 באפריל, יום לאחר פרוץ המאורעות, בשעה 10:00 בבוקר. גלייזברוק דיווח: 'אתמול, כאשר תהלוכה של מוסלמים דתיים עברה דרך העיר, התחוללה קטטה בין מוסלמים ליהודים. יש נפגעים לשני הצדדים, והוכרו מצב צבאי'.⁹ נוסחו המתון והניטראלי של מברק זה נראה תמוה לאור המידע שהיה לקונסול בעניין, כפי שעולה מפעילות הקונסוליה שעה מאוחר יותר. מברקו של גלייזברוק הגיע לווישינגטון ב-6 בתודש בשעה 13:27 והועבר לטיפול המדור לענייני המזרח הקרוב (Near East Division), שעסק בכל ענייני האזור. במדור זה לא התרגשו מהמברק, שלא היה יוצא דופן בבהילותו, והעבירוהו לתיוק ללא כל טיפול.

שעה לאחר שנשלח מברקו הרשמי של גלייזברוק החלה הפעילות התקשורתית הציונית. בשעה

8 שם, עמ' 617.

9 גלייזברוק למחלקת המדינה, מברק מה-5 באפריל, מסמך 867.00/1197, ארכיון מחלקת המדינה, הארכיונים הלאומיים של ארצות-הברית בווישינגטון (להלן: הארכיונים).

אל הבוחרים!

זאב זבוטינסקי

נדון למאסר לחמש עשרה שנה על עמך
בראש ההגנה הנצמית של יהודי ירושלים
המאיר של זבוטינסקי הוא המאיר שלנו.

נכתוב כלנו

כל החל מצלמה את עם זבוטינסקי בראש המפקדים
לאספת הנבחרים של יהודי ארץ ישראל.
ירשום כל בוחר בראש הפתקא
של המצלמה או הגבצנה שלו
את השם זאב זבוטינסקי.
תקף ופעל על ארצות הברית

כרוז תמיכה בזאב ז'בוטינסקי, שנאסר על פעילותו
בהגנת ירושלים בעת מאורעות תר"פ

11:00 העביר הקונסול האמריקני מברק 'מד"ר ולה, איש המשלחת הציונית הרפואית האמריקנית בארץ-ישראל' (כנראה ד"ר סולה דייפול, ששמו השתבש במברק). במברקו ביקש להודיע על פרוץ המהומות, על אופיין האנטי-יהודי, על חוסר הצלחתו של הממשל הצבאי למנוע מהומות אלו ועל פיזורם ומאסרם של אנשי ההגנה היהודית. כדי לאלץ את מחלקת המדינה, שאליה הופנה המברק, לפעול, דיווח סולה דייפול כי 'מוסדות ואזרחים אמריקניים בירושלים נשאררו ללא הגנה. כמה יהודים אמריקנים נפצעו, משמר צבאי שהושם על בית-החולים של המשלחת האמריקנית הוסר מחשש להתקפה'. המברק הסתיים בדרישה לפנייה אמריקנית רשמית דחופה לממשלת בריטניה כדי שתטפל במצב.¹⁰

מברק מלא ומפורט זה הגיע לווישינגטון ב-6 באפריל בשעות הערב. אף שהמברק נשלח בצינורות דיפלומטיים אמריקניים, הוא לא נשלח על ידי נציג רשמי של ממשלת ארצות-הברית, כי אם על ידי איזרח פרטי, ולכן כנראה יכלו אנשי המדור למזרח התיכון להתעלם מתוכנו ולהעבירו לתיוק, לאחר שהיה ברשותם כשבוע ללא כל טיפול. מאוחר יותר, כפי שיוצג בהמשך, טענו פקידי מדור זה כי לא היה ידוע להם דבר על המאורעות, וזאת אולי בשל אופיים של הדיווחים הרשמיים של הקונסול. גלייזברוק המשיך בדיווחיו, אולם בדוח הבא, מה-7 בחודש, מסר כי המצב הוטב והצבא הבריטי שולט במצב. עוד הוסיף, כי בשל ריבוי הגרסאות קשה לדווח באופן מדויק על מהלך האירועים. לכן הוא רק חזר על הדוח הרשמי על הנפגעים, דוח שמסר על 4 הרוגים ו-250

10 גלייזברוק למחלקת המדינה, מברק מה-5 באפריל, מסמך 867.4016/419, מצולם במיקרופילם 46 Roll 353 M, הארכיונים.

פצועים יהודים, 3 הרוגים ו-23 פצועים מוסלמים ו-2 נוצרים ו-7 חיילים פצועים.¹¹ גלייזברוק הבטיח דוח מפורט כאשר המצב יאפשר זאת. מברק זה הגיע אל מחלקת המדינה בווישינגטון ב-8 בחודש ונשלח לתיק. המדור למזרח הקרוב שמר על המדיניות הרשמית של אי-מעורבות ולא מצא לנכון להגיב, בפרט שלא היו מעורבים באירועים אלה כל אזרחים אמריקנים.

הידיעה על אירועי ירושלים הגיעה גם לקהיר. הממשל הבריטי במצרים פרסם הודעה רשמית כי פרצו מהומות בירושלים, וכתוצאה מכך נאסרה הכניסה לארץ-ישראל. הקונסול האמריקני בקהיר, דבילייר (Debillier), מיהר לדווח לווישינגטון על כל הפרטים שקיבל מהפקידות הבריטית במצרים. על פי דיווחו, שניזון ממקור בריטי רשמי, הרי שתהלוכה מוסלמית שנערכה ביום הראשון של חג הפסחא בירושלים, הביאה לקטטה בין יהודים לערבים, ונהרגו בה יהודי אחד וערבי אחד. המהומות התפשטו לשאר חלקי העיר, ולשני הצדדים היו הרוגים ופצועים רבים. כן היו הרוגים ופצועים בקרב חיילים הודים שניסו להגן על היהודים.¹² נוסח מברק זה, המתאר מצב שונה מאשר התרחש לאמיתו של דבר בשטח, מצביע על המקור הבריטי שסיפק את המידע לקונסול האמריקני בקהיר. גם מברק זה תיק, מבלי שננקטה פעולה.

הפעילות הציונית לא נסתיימה עם העברת הדיווח הראשוני, ועתה אף הלכה ונתגברה, בניסיון לעורר את יהדות ארצות-הברית לפעולה בעניין, באמצעות הנציגויות האמריקניות במרחב. סולה די-פול העביר ב-7 בחודש, בשעה 11:00, מברק לוועדה הציונית המשותפת בעיר ניו-יורק דרך הקונסוליה האמריקנית בירושלים.¹³ הוא דיווח כי 'בירושלים פרץ פוגרום [ההדגשה שלי, ג"ב] שנמשך כבר שלושה ימים'. כן דיווח על הריגתם של יהודים אחדים, פציעתם של כמה מאות, אונס נשים ושריפת בתי כנסת וספרי תורה. עוד הוסיף, כי בעת שניסה להיכנס לעיר העתיקה, להביא מזון ותרופות ולחלץ נשים וילדים, נעצר על ידי החיילים ל-6 שעות. על אירוע זה דיווח סולה די-פול בכתב לקונסול האמריקני בפירוט רב וביקשו להתערב למען לא יישנו מעצרים דומים בעתיד.

בסיום מברקו ביקש הכותב לארגן בדחיפות קרן לעזרה לנפגעים.¹⁴

המברק הגיע לווישינגטון ב-9 באפריל, אולם רק ב-15 בו החליטו במדור למזרח הקרוב לאשר העברת תוכנו לוועדה הציונית, ורק ב-20 באפריל נשלח מכתב לוועדה זו.¹⁵ אל המברק צורפה הודעה כי אין כל אימות לנתונים שבמברק, והשלטונות הצבאיים הבריטיים שולטים במצב. במקביל נשלח ב-17 באפריל מברק לקונסול האמריקני בירושלים. לאחר שמחלקת המדינה עיינה במברקים שנשלחו מירושלים עבור התנועה הציונית, נתבקש גלייזברוק לשלוח פרטים נוספים בעניין, מאחר שמחלקת המדינה הבינה את 'הרצינות של ההפגנות האנטי ציוניות בירושלים'. עם זאת נאמר לגלייזברוק: 'אין זה אומר שאתה צריך להעביר מברקים של מקור בלתי רשמי, אלא אם אתה משוכנע באמיתות המידע ואין כל דרך אחרת להעביר מידע זה'.¹⁶

הדיווחים על אירועי ירושלים המשיכו לזרום בקצב מהיר לווישינגטון. ב-8 באפריל שלח הנספח הצבאי האמריקני בקהיר מברק למשרד המלחמה בווישינגטון, ובו מסר על אירועי

11 גלייזברוק למחלקת המדינה, מברק מה-7 באפריל, מסמך 867.00/1200, הארכיונים.

12 הקונסול האמריקני בקהיר למחלקת המדינה, במברק מידי מה-7 באפריל, מסמך 867.00/1199, הארכיונים.

13 גלייזברוק למחלקת המדינה, מסמך 867.4016/420, הארכיונים.

14 סולה די-פול לקונסול האמריקני בירושלים, מכתב מה-5 באפריל, תיק 800, כרך 1920, מסמכי הקונסוליה.

15 העזר השני של מזכיר המדינה לוועדה המשותפת, מכתב מיום 20 באפריל, תיק 867.4016, הארכיונים.

16 מחלקת המדינה לקונסוליה בירושלים, מברק N.E. מה-17 באפריל, הארכיונים.

השופט לואי ד' ברנדייס (1856-1941)

ירושלים.¹⁷ אף כי אין עדיין כל דיווח רשמי, 'מקורות לא רשמיים דיווחו כי פעולתו של מסית בקרב הערבים עוררה אותם לתקוף את היהודים, וכל העניין נחשב כחלק מתוכנית כללית, שמטרתה למנוע מהיהודים לחזק אחיזתם בארץ-ישראל'. נוסח זה מצביע בבירור כי המקורות הבלתי רשמיים היו חוגים ציוניים, שהעבירו בדרך זו את גרסתם לווינגטון. תוכנו של מברק זה הועבר ב-15 באפריל ממשד המלחמה למחלקת המדינה ונתוסף על המידע שהצטבר.

הקונסוליה האמריקנית בירושלים המשיכה לשמש כמרכז להעברת מידע. ב-10 באפריל שלח גלייזבורק מברק נוסף,¹⁸ שהיה מיועד הפעם לשופט העליון ברנדייס, מנהיגה הבלתי רשמי של היהדות הציונית בארצות-הברית וידיד אישי של הנשיא וילסון. במברק שהיה חתום עליו רובילונד (Rubilund),¹⁸ * נמסר על מאסרו של ז'בוטינסקי ועל ההחלטה להעמידו לדין צבאי. ברנדייס נתבקש לעורר את הציבור האמריקני לנושא. מברק זה, שהגיע באותו יום בשעות הערב לווינגטון, הציב את אנשי המדור למזרח הקרוב במחלקת המדינה בפני בעיה. שוב לא יכולים היו להתעלם מהמברק, לעכבו או למנוע את העברתו, כיוון שהנמען היה אישיות רמת מעלה. עם זאת יעצו אנשי המדור לעזור מזכיר המדינה לא להעביר לברנדייס את תוכן המברק.¹⁹ העוזר השני

17 הנספח הצבאי האמריקני בקהיר (Allen) למחלקת המלחמה, מברק 265 מה-8 באפריל. המברק הועבר למחלקת המדינה ב-15 באפריל.

18 גלייזבורק למחלקת המדינה, מברק מה-10 באפריל, מסמך 867.00/1207, הארכיונים.
*18 כנראה ד"ר י"מ רובינוב (Rubinow), מנהל המשלחת הרפואית הציונית אמריקנית בארץ-ישראל ולימים מנהל 'הדסה' בארץ.

19 תזכיר המדור מה-11 באפריל בחתימת W.R. (רובינס), מצורף למברק בהערה 18.

למזכיר המדינה, אליון אדי (Alluin E. Adee), נטה להסכים עם עצה זו, אולם החשש משערוריה היה רב ולכן הוסיף הערה בכתב יד: 'אם להעביר, אזי לא לבית המשפט העליון, כי אם לברנדייס דרך מזכירות בית המשפט'.²⁰ הערה זו באה, כנראה, למנוע כל ניסיון להציג את המכתב כדוח רשמי, ואולי אף לדחות את ההודעה בכמה ימים. בינתיים הגיע מברק נוסף מירושלים, והפעם כחתימתו הברורה יותר של רובינוב.²¹ כאן דווח על ניסיון מסתורי להתנקש בחיי המופתי, על תביעת השלטונות להסגיר לידיהם את המתנקשים, שהיו לכאורה יהודים, על דרישה ערבית לביטולה של המשלחת הציונית (ועד-הצירים), על פירוק הגדוד העברי מנשקו ועל איומיהם של הערבים לחידוש הטבח ביהודים. רובינוב דרש שאמריקה תפעל בדחיפות, וביקש לקבל מברנדייס הוראות פעולה.

עתה, על אף ניסיונותיה, לא יכולה היתה מחלקת המדינה להימנע מהעברת המידע. ב-21 באפריל, 11 ימים לאחר שהמידע הגיע לווינגטון, העביר אדי מכתב לשופט ברנדייס, שבו דווח על הגעתם של שני המברקים.²² הוא מסר את תוכנם ללא כל שינוי, לרבות שיבוש שמו של ז'בוטינסקי — Jabot Inski, והוסיף בהערה כי מחלקת המדינה אינה יכולה לאשר או לבדוק את אמיתות ההודעה.

אנשי המשלחת הציונית בירושלים, שלא קיבלו כל מענה למברקיהם בשל העיכוב במחלקת המדינה, לא היו ערים לעמדות המדור למזרח הקרוב והמשיכו בניסיונותיהם להעביר את הודעותיהם לווינגטון. הפעם ניסו לעקוף את הצנזורה הבריטית דרך מצרים. ב-15 באפריל ב-11:00 בבוקר שלח הקונסול האמריקני במצרים מברק בשמו של מוהל (Mohl) איש המשלחת הציונית האמריקנית לארגון ציוני-אמריקה.²³ המברק נשא את הכתובת: 'השדירה החמישית, 45, ניו-יורק'. במברק נמסר, כי מכינים כעת למשלוח דוח עם נתונים על הפוגרום בירושלים ובינתיים השולחים מצטרפים למסעו של וייצמן לסן-רמו. שעה מאוחר יותר נשלח מברק נוסף מקהיר, שיועד לאותו המען, והפעם — כחתימתם של וייצמן ואוסישקין.²⁴ מברק זה היה מפורט ומסר דברים אלה:

בשל הסתה נמשכת, נאומים מתסיסים, עיתונות לאומנית ומינהל אנטי יהודי ואנטי ציוני, פרצו ב-4 באפריל מהומות אנטי יהודיות בירושלים, והן נמשכו שלושה ימים. שישה יהודים נהרגו, 2 נשים נאנסו, 200 נפצעו, ספרי תורה נשרפו ורכוש נהרס. רוב שוטרי העיר העתיקה השתתפו במהומות. לא הותר לכוח הגנה עצמית להיכנס לעיר. הערבים טוענים שהממשלה לצדם. 'הדסה' עשתה עבודה נפלאה בטיפול בפצועים. הדעה הכללית בקרב היהודים היא, כי ניתן היה למנוע את המהומות או להפסיקן בכל רגע. המשלחת הציונית ביקשה חקירה מקיפה של הפשע הנורא, וכן היא מבקשת מלונדון [מקום מושב ראשות התנועה הציונית, ג"ב] לארגן ועידה מיוחדת שתדון בעניין. עליכם לגייס את כל הכוחות ולהמשיך בעבודה במשנה מרץ. וייצמן ממשיך לסן-רמו להשתתף בוועידת השלום.

20 אליון אדי למנהל בפועל של המדור למזרח הקרוב, מכתב מה-19 באפריל, מצורף למברק בהערה 18.

21 גליזברוק למחלקת המדינה, מברק מרובינוב לברנדייס, 12 באפריל, תיק 867/4016, הארכיונים.

22 אדי לברנדייס, מכתב מה-21 באפריל, תיק 867.00/1207, הארכיונים.

23 הקונסול האמריקני בקהיר למחלקת המדינה, מברק 37 מה-15 באפריל, מטמך 867.48/1349, הארכיונים.

24 הקונסול האמריקני בקהיר למחלקת המדינה, מברק 38 מה-15 באפריל 1920, מטמך 867.48/1350, הארכיונים.

מברק ארוך זה עורר תגובות נזעמות בווינגטון. בעקבותיו דרשו אנשי מחלקת המדינה מהקונסול בקהיר לשלוח פרטים מלאים על האירועים לפי גרסתו, אולם במקביל הוא נתבקש – כפי שנתבקש גם הקונסול בירושלים – לא להעביר מברקים של אנשים פרטיים ל'ארגונים מקצועיים', בלי שיוכל לאשר ולאמת את תוכנם.²⁵

הדוח הרשמי האחרון נשלח על ידי גלייזבורוק ב-24 באפריל, ובו הוא סיכם את האירועים מבלי לפרט מי האחראי להם.²⁶ במקביל ניסתה התנועה הציונית אפיק תקשורת נוסף, כדי להעביר הודעה למזכיר המדינה האמריקני, בינברידג' קולי (Bainbridge Colly). ד"ר רובינאוב וברנרד רוזנבלט הגיעו לכיירות ודרך הקונסוליה האמריקנית שם שלחו לו מברק אישי. במברק הם ביקשו אותו להעביר הודעה לנשיא וילסון. הבקשה נוסחה בזיירות ונאמר בה:

בשם קבוצה של אזרחים אמריקנים העובדים כרגע בירושלים, אנו רואים כחובתנו להסב תשומת ליבך לפוגרום שהיה בעיר הקדושה בתאריכים 4, 5 ו-6 באפריל. אירוע כזה לא קרה קודם לכן, אף לא בתקופת השלטון התורכי. יותר מ-200 יהודים נפצעו, 6 נהרגו, נשים הותקפו, חנויות נשדדו, בתי כנסת נכוזו ונשרפו וקברים חוללו. קבוצות להגנה עצמית יהודית פוזרו, וחבריהן נדונו למאסר שבין 3-15 שנים. הפוגרום היה תוצאה של הסתה אנטי יהודית נמשכת ובלתי מופרעה. הדיווחים הרשמיים מעלימים עובדות הקשורות במצב, או ממעיטים בתיאורן. אין לנו כל תחושת ביטחון, והמצב נשאר בלתי בטוח. אנו פונים לארצות-הברית שתעשה צעדים למניעת מרחץ-דמים נוסף, ותבטיח מתן מנדט על ארץ-ישראל בתנאים שיבטיחו שלום וביטחון לכול, בהסתמך על ההבטחה הרשמית של המעצמות.²⁷

מברק ארוך זה לא יכול היה להישאר ללא תגובה, בעיקר בשל נמעניו המכובדים. עם זאת העירו אנשי המדור למזרח הקרוב, שאין כל צורך להתייחס לעובדות המצוינות במברק, כיוון שהעניין טופל כבר במברקו של הקונסול גלייזבורוק, שדיווח על כל הפרשה ב-24 בחודש, והתקבל כמה שעות בלבד לפני המברק מביירות. מנהל המדור, רובינס, אכן קיבל הצעה זו והכין תזכיר עבור מזכיר המדינה.²⁸ בתזכיר כתב כי לדעתו אין כל צורך לטפל בעניין, אך בשל הבקשה להעביר את העניין לנשיא, הוא מציע שמזכיר המדינה יטפל בכך והוסיף: 'אין לנו כל דיווח על הפוגרומים המדווחים במברק זה'. משפט זה מלמד על העמדה האמיתית של מחלקת המדינה והמדור למזרח הקרוב. בידי המדור אכן לא היה כל דוח רשמי על פוגרומים ופעילות אנטי יהודית; מאידך נצטבר במדור מידע רב על האירועים ממקורות בלתי רשמיים, וההתעלמות המוחלטת ממנו היתה ודאי מכוונת. העמדה האנטי ציונית שגיבשה מחלקת המדינה של ארצות-הברית בהשפעתם של רובינס, אדי ואף מזכיר המדינה, הכתיבה לא במעט את פעולות המדור. אף כאשר ברור היה טיב המידע, ניצלו אנשי המדור כל אפשרות כדי להמעיט בערך האירועים. המברק מביירות והתזכיר המצורף אליו היו הדוח הראשון שיצא מהמדור למזרח הקרוב אל מזכיר המדינה, והיתה זו למעשה הפעם

25 מחלקת המדינה לקונסוליה בקהיר, מברק מה-20 באפריל, מצורף למסמך בהערה 24.

26 לא נמצאו עקבות מברק זה, אך הוא הוזכר בתזכיר של המדור למזרח הקרוב.

27 מברק ללא תאריך מהקונסוליה בביירות. התקבל במחלקת המדינה ב-25 באפריל, מסמך 867.4016/442. הארכיונים.

28 הערות המדור למזרח הקרוב ותזכיר המדור שהופנה למזכיר המדינה, מצורפים למברק הנ"ל (לעיל, הערה 27).

הראשונה שמידע על האירועים בירושלים הועבר רשמית לידיעתה של סמכות גבוהה בממשל האמריקני.

החלטתה של ועידת השלום להעניק לבריטניה את המנדט על ארץ-ישראל, החלטת סן-רמו מה-24 באפריל 1920, והחלטתה של בריטניה לסיים את השלטון הצבאי על ארץ-ישראל, השקיטו זמנית את הפעילות המדינית סביב אירועי ירושלים. כל דוח רשמי על האירועים לא התפרסם, אף שנערכה חקירה בריטית, ולנציגים האמריקנים בארץ-ישראל לא היה כל צורך לדווח על המשך האירועים. יש לציין כי במשך כל התקופה לא הועבר כל דוח או הוראה בחזרה לארץ-ישראל, פרט לבקשתה של מחלקת המדינה לקבל דוח מלא עשרה ימים לאחר הדוח הראשון ורק לאחר שנצטברו דוחות מהמקורות הציוניים על האירוע.

הדיווחים מארץ-ישראל בפרשה זו מראים כי הנציגים האמריקנים לא היו מעוניינים לערב עצמם, ולו באמצעות דיווח, בכל הקורה בארץ-ישראל, אולי משום שחששו לפגוע במערכת היחסים הטובה שקיימו עם השלטון הבריטי. בתקופה הנדונה התפתח ויכוח בין ארצות-הברית לבריטניה בנושא זכויות הנפט של החברה האמריקנית 'סטנדרד אויל' ('Standard Oil') בנגב, ונהלו דיונים בדבר מעמדם וזכויותיהם של אזרחים אמריקנים תחת השלטון הבריטי.²⁹ נראה כי הנציגות האמריקנית בארץ לא רצתה לחדד עוד את היחסים עם הבריטים, מה גם שדיווח על פי המקורות הציוניים היה מעמיד אותם במצב לא נוח מול הערכים, והם היו מעוניינים לקיים קשרים טובים איתם.

מאידך עזרו הנציגים האמריקנים למערכת הציונית בהעברת דיווחים, ובכך שמרו איתה על קשרים טובים. המשלחת הציונית על שלוחותיה השונות ידעה למצוא דרך להעביר מידע בלתי מצונזר על האירועים, ונעזרה בכך בשירותיהם הטובים של הנציגים האמריקנים. מעמדו והשפעתו של השופט ברנדייס מצדו האחר של האוקיינוס סייעו רבות להעברת המידע. נקודת החולשה הייתה במחלקת המדינה בושינגטון ובעיקר במדור למזרח הקרוב. מדור זה, שהיה ידוע בנטייתו הפרו-ערביות, עיכב ככל שיכול היה כל העברת מידע, התייחס למידע בחשדנות ולא טרח לעדכן בו את מזכיר המדינה. המדור פעל כך משום שראה באירועים לא יותר מאשר מהומות פנימיות בארץ-ישראל, אירועים שכמותם היו נפוצים ביותר באותה העת בכל המזרח התיכון. בשל עיכובים אלו לא הגיעה כל הודעה על אירועי ירושלים לנציגות הציונית בארצות-הברית, לפני שהדבר התפרסם ברבים דרך העיתונות הבריטית. משהגיע המידע לתעודתו לא היה כבר כל צורך בפעולה בגלל החלטות המדיניות על סיום הממשל הצבאי הבריטי בארץ ומתן מנדט לבריטניה על ארץ-ישראל.

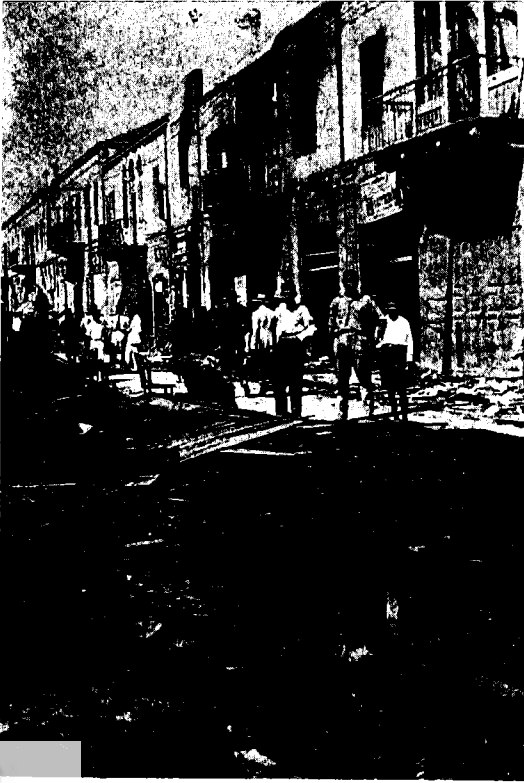
מאורעות מאי 1921

מאורעות הדמים ביפו פרצו ב-1 במאי 1921 ופגעו בעיקר ביהודים שהיו בעיר יפו וביישובים סביבה.³⁰ הידיעה על האירועים הגיעה לירושלים עוד בערב של אותו היום ולמחרת בבוקר בשעה 11:00 יכול היה הקונסול האמריקני החדש, סאותרד, לדווח כי: 'אתמול בערב בתהלוכה של האחד

29 מנואל (לעיל, הערה 3), עמ' 300-330.

30 סלוצקי (לעיל, הערה 1), ב, חלק ראשון, עמ' 613.

חנויות יהודיות הרוסות
ברחוב בוסטרוס, יפו,
מאי 1921

במאי, הפגנה של מתיישבים יהודים בולשביקים סוציאליסטים, עוררה את המוסלמים ביפו, ומזה נבעו פרעות ושוד. דווח על 30 הרוגים ויותר מ-100 פצועים, רובם יהודים. אחד מהם, אזרח אמריקני, ייתכן שאיבד את מאור עיניו.³¹ נוסח המברק מצביע בבירור על עמדתו של החחרם עליה שלא כקודמו בתפקיד, לא היו לסאתרד כל קשרים מיוחדים עם היישוב היהודי או עם התנועה הציונית; פעילותו בעבר והכרותו עם הערבים ושפתם קרבו אותו אליהם. קשריו הטובים עם הפקידות הבריטית בארץ-ישראל, שנתבססו על פעילותו בעבר במרחב שליטה בריטי אחר במזרח התיכון, בעדן, יצרו בקונסוליה האמריקנית גישה חדשה ושונה לחלוטין כלפי המפעל הציוני בארץ-ישראל.³² גישה זו התבטאה גם בדיווחיו על המאורעות. כבר במברקו הראשון בעניין זה, שצוטט לעיל, בולטת הגישה הבריטית המוכרת — בולשביקים יהודים הם האחראים למהומות. אי אהדתו של סאתרד למפעל הציוני, כפי שניתן להיווכח בהמשך, ניכרת גם בניסוח 'Jewish colonists, Bolshevik Socialistics'. הדיווח על פציעתו של האזרח האמריקני נעשה בהתאם לנוהל המקובל, שחייב דיווח לווישינגטון על כל מקרה של פגיעה באזרחים אמריקנים ברחבי העולם.

המברק הגיע למחלקת המדינה בווישינגטון באותו היום בשעה 15:13 (בשל הברלי השעות ושיפור מערכת הטלגרף) והועבר לטיפולו של המדור למזרח הקרוב. המידע הועבר בין אנשי המדור, אך כבעבר לא היתה אליו כל תגובה, והמברק נשלח לתיוק ב-8 בחודש. בינתיים נמשכו המהומות בארץ. ב-3 במאי נשלח מברק נוסף, ונמסר בו כי 'המצב ביפו עדיין לא ברור, הצבא שולט במצב, דווח על 8 הרוגים, ירושלים וחיפה אינן שקטות, אך לא מצפים

31 סאתרד למוכיר המדינה, מברק מה-2 במאי 1921, מסמך 867N.00/5, הארכיונים.

32 גישה זו עולה מהדיווחים השוטפים של סאתרד בעניינים פוליטיים שונים. ראה תיקים III, IV, 1920, מסמכי הקונסוליה.

ההלוויה של קרבנות הפרעות לבית-הקברות (כיום ברחוב טרומפלדור), תל-אביב, מאי 1921

לשום דבר רציני בירושלים.³³ מברק זה כקודמו הגיע לוושניגטון ולא זכה לכל טיפול. בעת שנשלח המברק, עסוק היה סאותרד באיסוף מידע רב ככל האפשר על ההתרחשויות, ולא כקודמו בתפקיד יכול היה לשלוח דוח ראשוני מקיף כבר שלושה ימים לאחר פרץ האירועים, ב-4 במאי. במכתב ארוך, שכותרתו 'מהומות יהודים וערבים ביפו, ארץ-ישראל', דיווח הקונסול על מהלך המאורעות על-פי מעט המידע המדויק (לפי עדותו שלו) שהיה ברשותו.³⁴ אף כי כתב את הדוח במהירות, 'כדי לכתוב דוח ראשוני שחייב להישלח היום, על מנת שיצא במשלוח הדואר השבועי לארצות-הברית דרך לונדון', ניתן להשתאות על המידע הרב והמפורט שנמצא בו. מידע זה נאסף ממקורות שונים, בלי שהקונסול עצמו יכול היה לבקר ביפו, עקב הכרזת מצב צבאי באזור. אף שהינו מדויק למדי בתיאור מהלך העניינים, מכיל הדוח הערות והתייחסויות המצביעות הן על מקורות המידע והן על גישתו האישית של סאותרד לעניין. לאתר מילות פתיחה על אופן השגת המידע, מתאר הקונסול את עליית היהודים לארץ-ישראל, סיבותיה וכוונותיה:

התנועה הציונית, בקנאותה לבנות ולהרבות את האוכלוסייה היהודית בארץ-ישראל, עזרה להביא לארץ מספר גדול של יהודים ממרכז אירופה ומערבה [במחלקת המדינה

33 סאותרד למזכיר המדינה, מברק מה-3 במאי מסמך 867N.00/6, הארכיונים.

34 סאותרד למזכיר המדינה, מכתב 636 מה-4 במאי 1921, מסמך 867N.00/11, הארכיונים. להלן יובאו ציטוטים מתורגמים מהמכתב.

העירו, ובצדק, כי הכוונה ודאי למזרח אירופה, ג"כ, רבים מאלה הקרויים לכאורה קולוניסטים, התיישבו למעשה כיפו והועסקו בבניית כבישים ושאר עבודות כפיים. לאחרונה צומצמו אפשרויות העבודה והתרחבה האבטלה בשל הכישלון או חוסר האפשרות של הציונים לפקח על מתיישביהם. הקולוניסטים, כפי שמוצאם יכול להעיד עליהם, הם בעלי גישה סוציאליסטית או בולשביסטית, ועושי צרות (Troublemakers) פוטנציאליים.

פתיחה זו מאפיינת את כל המכתב. לאורך 6 עמודים, שבהם תוארו השלבים השונים של מאורעות יפו, רצוף המכתב במשפטים כגון 'דיווחים שנראים נכונים מוסרים, שהמפגינים נשאו כרזות בזו הלשון: "הלאה הערבים, הלאה הבריטים, ארץ-ישראל ליהודים", "הערבים תקפו והענישו פיזית את המפגינים" וכן "הערבים תקפו את הבתים שבהם גרים הפועלים היהודים הקומוניסטים האשמים"'. הנימה האנטי יהודית, האשמת היהודים וההזנה ממקורות ערביים מגמתיים בולטות כאן, וכן בהמשך: 'מאמינים כי המתח הבין-גזעי מוגבר על ידי פעילות המשטרה לפירוק הנשק מעל השוטרים הערבים [דבר שאמנם קרה, ג"כ] ובמקביל על ידי חימושם של כמה מאות מתנדבים יהודים, רובם חיילים משוחררים [דבר שלא היה ולא נברא, ג"כ]'. זו היתה תגובת הקונסול לניסיונות להגנה יהודית. פעילותם של הבריטים, שניסו להשקיט את המהומות באמצעות מספר מעצרים של התוקפים דווחה על ידי הקונסול בזה הנוסח: 'מאסרים רבים, רובם של מוסלמים, מוסיפים חומר בעירה לרגשות המוסלמים, המשוכנעים כי הקומוניסטים היהודים תכננו את האירועים מראש'. רק אדם שניזון ממקורות ערביים יכול היה לבחור ולכתוב משפטים מעין אלה. כגורמים לפרוץ המאורעות מציין הדוח ניסיונות של יהודים להשתלט על העבודה בנמל יפו על-ידי תחרות בלתי הוגנת בערבים, שהחזיקו בעבודה זו במשך דורות.

הנימה האנטי יהודית ואף ביקורת על פעולותיו של השלטון הבריטי בארץ-ישראל לפני פרוץ המהומות עולות מתיאורו של הקונסול את המצב בירושלים: 'אין לצפות למהומות בירושלים, משום שיש שם רוב יהודי ברור הזוכה לעזרה הממשלתית היהודית'. במשפט אחרון, המאפיין את עמדתו, הוסיף סאותרד: 'יש דיווחים, כי הארגונים היהודיים המקומיים ממלאים משלוח דואר זה לאירופה ולארצות-הברית בדוחות, המבקשים להציג את תקרית יפו כפוגרום נגד היהודים. קונסוליה זו לא שמעה דבר היכול להצדיק ולו במשהו אינטרפרטציה כזו של מהומות יפו'. כאן ביקש, אפוא, סאותרד לא רק להסתפק בתפקידו כמדווח, כי אם אף לפעול כנגד כל פעולה יהודית להשגת עזרה.

מכתבו הגיע לווינגטון רק ב-2 ביוני 1921, כחודש לאחר שנכתב. שלא כמברקים הקודמים עורר מכתב זה תגובה מסוימת. אנשי המדור למזרח הקרוב סימנו על המכתב כמה פסקאות, בעיקר את אלו העוסקות בהתמררות הערבים על פירוקם מנשק ועל חימושם, כביכול, של היהודים, או על מאסרם של הערבים. לאחר מכן העבירו את המידע למדורים שונים במחלקת המדינה: למדור למידע פוליטי (Political Information), למדור הקונסולרי ולמדור המשפטי. בהמשך הועבר המכתב גם לעיון המדור שעסק במערב אירופה, ובכלל זה ביחסים עם בריטניה, וזאת לאחר שהוברר כי ענייני ארץ-ישראל קשורים במכלול היחסים עם בריטניה ואינם רק עניין מקומי. כל המדורים עיינו במסמך, אך אף לא אחד מהם ראה צורך בפעולה נוספת; אף מדור לא ביקש מידע נוסף ולא הציע להעביר את המידע לסמכות גבוהה יותר. המכתב, ככל הדיווחים בפרשה זו, סוג

שמואל טולקובסקי
(1886-1965)

כסודי. סיווג זה הוסר רק לאחר 40 שנה, ב־1961, ואז הותר המכתב לפרסום. בעת ההתרחשויות עצמן נשלח המכתב לתיק, 9 ימים בלבד לאחר שהגיע לוּושינגטון.

במקביל לדוח הכולל על המאורעות שלח הקונסול סאותרד מכתב נוסף, שעסק ב'אזרחים אמריקנים שנפצעו במהומות האחרונות ביפו, ארץ־ישראל'.³⁵ הדוח מסר על פציעתם של שני יהודים, אזרחי ארצות־הברית, שנפגעו ביפו במרוצת האירועים. האחד, ניסל שפירא, חנותו נשדדה, הוא הותקף והוכה קשות ועל פניו נשפכה חומצה, שגרמה לו כוויות רבות ואולי אף עיוורה אותו. שפירא רשום בקונסוליה והיו לו קרובים בפילדלפיה. הפצוע השני, יוליוס סקופסקי, נפצע קל וגם חנותו נבזזה. עוד דיווח הקונסול, כי נמסר לו על מעצרו של אזרח אמריקני שהיה חמוש בנשק חם, אולם אין לו כל אישור רשמי על כך. לסיום כתב סאותרד, כי 'נעשו כל המאמצים על ידי קונסוליה זו להגן על האזרחים האמריקנים ולייצגם בכל דרך ראויה, בין אם היו קורבנות ובין אם השתתפו במהומות'.

בארכיוני הקונסוליה האמריקנית אין כל עדות לפעילות מעין זו. מחלקת המדינה לא הגיבה גם על פגיעה זו באזרחים אמריקנים, אולם הודעה על הפציעה הגיעה לאביו של ניסל שפירא. ב־6 ביוני, כחודש לאחר הפציעה, פנה רבי ב' שפירא למחלקת המדינה כדי לקבל פרטים על כך. ב־16 ביוני, לאחר שנתקבל מכתבו של סאותרד בנדון, נשלח מכתב לאבי הפצוע, ובו היו כל הפרטים שנמסרו בדוח מארץ־ישראל, ללא כל תוספת מידע על הטיפול בעניין.³⁶

לא רק הערבים מסרו מידע לקונסוליה האמריקנית. ב־4 במאי פנה מקס רוטשילד, מי שבעבר ניסה להתמנות לנציג הקונסולרי האמריקני ביפו,³⁷ לקונסול סאותרד והודיעו כי יש בידיו כל העובדות על המאורעות, כיוון שביקר בשטח. כן הודיע שהוא מוכן להכין דוח מפורט על כך, אם יתבקש.³⁸ סאותרד ענה במכתב מנומס, כי יש לו כבר מידע רב בנושא, אך ימצא עניין בדוח שיהיו בו פרטים אלה: הנסיבות שהביאו לפרוץ המהומות, האנשים או הארגונים האחראים להן, זמן תחילתן, מיקומן, כיצד בדיוק החלו, הצעדים שנקטו שלטונות העיר כדי למנוע את המהומות, הצעדים שנקטו לאחר שפרצו, מספר המשתתפים בהן, כמה נהרגו וכיצד, כמה נפצעו, מה הנזק שנגרם לרכוש, האם מעורבים בהן בצד כלשהו אזרחים אמריקנים ומה המצב הנוכחי בעיר.³⁹ דוח מפורט מעין זה ביקש סאותרד יומיים לאחר ששלח את הדוח המפורט שלו לוּושינגטון, אולי משום שנוכח כי הדוח ששלח היה חד־צדדי מדי. רוטשילד אכן הכין דוח כמבוקש, והוא הגיע לקונסוליה ב־15 במאי. בדוח זה הוסיף רוטשילד הערה שביכולתו למסור מידע גם על התקפות הערכים על מושבות השרון. סאותרד ענה לו כי אין לקונסוליה כל צורך במידע זה כיוון שהעניין ידוע להם, אך אם ימצאו בכך צורך, יפנו אליו.⁴⁰ בקונסוליה לא נערך כל דיווח על האירועים מחרץ ליפו, שהיו כולם פרי יוזמה מתוכננת של הערכים, ואם נערך דיווח כזה, הרי שלא הועבר לוּושינגטון. נראה כי סאותרד לא רצה לדווח על נושאים שהיו יכולים לפגוע בתאוריה שלו על הסיבות למאורעות הדמים, ולכן ביצר לא להתעניין בהתקפות 'לא פוליטיות'.

35 סאותרד למזכיר המדינה, אשגר 637 מה־4 במאי 1921, תיק 800, כרך VI 1921, מסמכי הקונסוליה.

36 אדי לרבי שפירא, מכתב 867 00/12, הארכיונים.

37 מקס רוטשילד לקונסוליה האמריקנית בירושלים, מכתב מה־3 במרס, תיק 800, כרך IV 1921, מסמכי הקונסוליה.

38 מקס רוטשילד לקונסול סאותרד, מכתב מה־4 במאי, תיק 800, כרך VI 1921, מסמכי הקונסוליה.

39 סאותרד לרוטשילד, 6 במאי 1921, מסמכי הקונסוליה.

40 חליפת מכתבים מה־15 וה־20 במאי 1921, מסמכי הקונסוליה. הדוח של רוטשילד, שצורף למכתבו, אינו נמצא בתיק.

פצועי המאורעות, תל-אביב, מאי 1921

לאחר שנסתיים הגל הראשון של האירועים, דיווחה הקבוצה הרפואית של 'הדסה' לקונסוליה על אנשים נוספים שהגיעו לארץ מארצות-הברית ונפגעו במהומות. על-פי דיווח זה נהרגו שני אנשים, צבי שץ ומשה סטרלין, ונפצעו שלושה נוספים. המשלחת הרפואית לא בדקה את אזרחותם של הנפגעים והציעה לקונסול לפנות ישירות לשמואל טולקובסקי, נציג המשלחת הציונית ביפו. פנייה כזו אכן נעשתה, אך כנראה שלא נענתה, או שהוברר כי נפגעים אלו לא היו אזרחי ארצות-הברית.⁴¹ מכל מקום לא הועבר כל מידע נוסף על נפגעים מקרב אזרחי ארצות-הברית, פרט למידע בדיווח זה.

אירועי מאי 1921 לא נשארו בתחום התעניינותם של אנשים בארץ-ישראל בלבד. ב-12 במאי 1921 ביקש הנספח הצבאי האמריקני בקהיר לברר פרטים על המהומות.⁴² הבריטים, שהפיצו את המידע בקהיר, יצרו את הרושם כי 'הבולשביזם נטע את רגלו בארץ-ישראל, והעיר יפו היא מרכזו'. הנספח ביקש פרטים מדויקים ממקור מהימן, כיוון ששרד המלחמה של ארצות-הברית היה מעוניין במיוחד 'בכל הנושאים הקשורים בבולשביזם, יהדות ופאן-אסלאמיות'. חשש האמריקנים מפני המהפכה הבולשביקית ברוסיה וההתעניינות הזמנית של ארצות-הברית במזרח התיכון טרם חרגו ממדיניות אי המעורבות הרשמית; איסוף המידע היה מתפקידו של כל נספח צבאי אמריקני. תשובתו של סאותרד לפנייה מקהיר מגלה, כי הקונסול שינה במקצת את דעותיו, לאור חקירה מקפת שערך, ואולי לאור תפקידו ושאלותיו של הנמען. עתה טען הקונסול, כי המהומות החלו

41 קבוצה מדיצינית 'הדסה' לסאותרד, מכתב מה-12 במאי; סאותרד לטולקובסקי, מכתב מה-17 במאי, מסמכי הקונסוליה.

כאשר קבוצה קטנה של כולשביקים התנגשה כקבוצת יהודים אחרת, וזה עורר את הערבים, 'שמצאו בכך תירוץ לעריכת פוגרום מלווה בשוד ורצח. פעולה זאת תואמת את רעיונותיהם כיצד להרשים את העולם בכל הנוגע לעמדותיהם, במצב הפוליטי שיצרו הצהרת בלפור והפעילות הציונית בארץ-ישראל'.⁴³

שבועיים קודם לכן, בדיווחיו הראשונים לווינגטון, טען סאותרד כי לא היה כל פוגרום אנטי יהודי. עתה לא רק ששינה דעתו, אלא אף נקט במלה 'פוגרום' לתיאור האירועים, והאשים במפורש את הערבים באחריות ישירה למהומות. כפי שיוצג להלן, לא זו היתה לשון הדיווחים הרשמיים המאוחרים יותר שהגיעו לווינגטון; הניסוחים השונים נקבעו על פי הנמענים השונים. במכתבו לנספח הצבאי בקהיר הוסיף סאותרד ומסר, כי לפעילות הכולשביקית אין ולא כלום עם מהומות יפו, ולכל היותר היו הכולשביקים הגפרור שהצית את הבעירה. על עמדה זו, שהרגיעה את חששות האמריקנים מפני התבססות הכולשביקים בארץ-ישראל, חזר הקונסול גם בדיווחיו לווינגטון. עוד הוסיף דברים לנספח, בהם גילה רבות ממחשבותיו האמיתיות של הקונסול מעבר לעמדותיו הרשמיות, כי 'הערבים ינסו להראות כי פעלו כנגד הקומוניסטים, אם בכך יוכלו להסתיר את זעמם כלפי הציונים'. המגמה הפוליטית הערבית במהומות עוד הודגשה בהערתו: 'מקורותי הערביים מוסרים כי המהומות האחרונות היו חשובות מספיק כדי להרשים את העולם, וצפויה בקרוב התקוממות גדולה יותר'. לא ברור אם יש לראות כאן שאיפה והצהרה שלאחר מעשה, או שיש מקום לבחינה מחדש של כל הפעילות הערבית ערב המהומות. סאותרד טען כי 'הכול מצביע על נחישות הערבים, מוסלמים כנצורים, לסלק את היהודים מהארץ אם רק יוכלו לעשות כן'. לדעתו, רק יד קשה של השלטונות יכולה למנוע התקפות נוספות של הערבים. הוא כרך כאן גם ביקורת כנגד השלטון הבריטי, ביקורת שוודאי ניוונה מדיווחים מהצד היהודי.

תזכירו של סאותרד מן ה-4 ביוני, 1921

עם זאת, עמדתו הבסיסית של סאותרד, שהפעילות הציונית היא הגורם הראשי לאי השקט בארץ, לא נשתנתה. דעה זו ביטא הקונסול ברוח, שבו ניסה לסכם את כל הידוע לו על האירועים, ושנכתב כחודש לאחר האירועים, ב-4 ביוני.⁴⁴ עתה דיווח באופן שונה על מהלך האירועים, אך בלא לשנות את עמדתו ביחס לגורמיהם הבסיסיים. הדוח נשא את הכותרת 'מהומות יהודים-ערבים ביפו והמצב הפוליטי הכללי בארץ-ישראל', והקונסול ביקש להביע בו את דעתו 'על הסיבות והתוצאות של המהומות, וזאת לאחר שהמסקנות לגביהן עברו בדיקה מלאה וזהירה, והן — לפי מיטב הידיעה — משקפות את העובדות'.

הדוח, שסוקר באופן כללי את המצב הפוליטי בארץ-ישראל, מנתח אחת לאחת את העמדות והפעולות של הממשל הבריטי, התנועה הציונית וערכי ארץ-ישראל ואינו חושך שבטו מאף אחד מאלה. סאותרד דיווח על החקירה הרשמית שערכו השלטונות הבריטיים בראשותו של השופט הייקרפט, אך טען כי דוחות החקירה ודאי לא יתפרסמו כי 'פרסום הדוח ישפיע על תהליך קבלת

42 אלן (Allen), הנספח הצבאי האמריקני בקהיר, במכתב פרטי לסאותרד מיום 12 במאי 1921, מסמכי הקונסוליה.
43 סאותרד לנספח הצבאי בקהיר, מכתב מה-16 במאי, מסמכי הקונסוליה. להלן יובאו ציטוטים מתורגמים מהמכתב.
44 סאותרד למזכיר המדינה, אשגר 503 מה-4 ביוני 1921, מסמך 867N.00/14, הארכיונים. להלן יובאו ציטוטים מתורגמים מהאשגר.

המנדט על ידי בריטניה [תהליך שנסתיים רשמית רק יותר משנה מאוחר יותר, ג"ב] ועל החלק המרכזי שהציונים בעולם מקווים לקחת בפיתוחה הכלכלי והפוליטי של הארץ. הקונסול טען, כי הוא מודע לכך שהפעילות הבריטית בארץ צריכה להיות מאוזנת בין הנטייה לכיוון הערבים לבין הנטייה להעדפת הכוחות הפוליטיים היהודיים בבריטניה ובמקומות אחרים.

השקפתו זו של הקונסול בעניין זה לא פגעה בהבחנתו הנכונה, כי קיימת נטייה — שאין הוא מקבל — להאשים את הבולשביקים ואוהדיהם באחריות למהומות. לדעתו, כל הצדדים המעורבים באירוע יתמכו בפרשנות זו מטעמי נוחות ורווח פוליטי. לציונים יהיה נוח כי 'הממשלה במוסקבה רודפת את אוהדיהם שם, ונוסף על כך הם יתנו פרסום לטענתם, כי הרוב הערבי בארץ-ישראל איננו אנטי ציוני והוא תקף רק את הקומוניסטים'. גם הערבים יהיו מרוצים מהטלת האשמה על הבולשביקים, כיוון שכך לא יואשמו ישירות ולא ייענשו בשל אחריותם למהומות, וכך תינתן להם אולי הזדמנות טובה לחזור על מעשיהם.

סאותרד קבע בדוחו כי המניע העיקרי לאירועי הדמים היה השנאה שהרוב הערבי בארץ רוחש לציונות ולמטרותיה. לדעתו הפגנת ה-1 במאי היתה רק מניע מקומי להתפרצות; גם בלי הבולשביזם קיימת סכנה להתפרצויות נוספות. סכנה זו תמשיך להתקיים אם לא ינקטו צעדים ברורים שיבטיחו לאוכלוסייה הערבית, הן במלים והן במעשים, כי לא תנושל מבחינה פוליטית ואולי אף כלכלית, על ידי התנועה הציונית. הדוח דחה את הטענה היהודית כי התפרצות ה-1 במאי היתה מתוכננת מראש, אך טען כי האופי הערבי יכול להפוך כל פרוכוקציה להתפרעות סוערת. באופן ברור, טוען הכותב, כי העלייה היהודית היתה מעבר לכושר הקליטה הכלכלי של הארץ. טענה זו היתה מאוחר יותר הטענה הרשמית של הבריטים, וביטוייה המעשיים היו ההגבלות על העלייה ו'הספר הלבן' משנת 1922. סאותרד טען כי עלייה זו הביאה לאבטלה גדולה ולתחרות על מקומות עבודה. הדוח חוזר ומפרט את ניסיונות היהודים להשתלט על העבודה בנמל יפו באמצעות הפעלת ציוד מכני חדיש, יצירת קשר ישיר עם חברות האוניות והצעת מחירי עבודה נמוכים יותר. הקונסול, שביקש להוכיח את טענותיו בכל מחיר, הציג את השימוש בטכנולוגיה מתקדמת ואת המאבק הכלכלי על תחרות חופשית כחלק מתוכנית פוליטית כללית, המיועדת לנשל את הערבי ממקומות עבודתו המסורתיים, וזאת במסגרת המאבק הכולל על השליטה בארץ-ישראל. עוד תיאר הקונסול את המאבק לעבודה עברית כמושבות היהודיות ואת עבודת העולים בכבישים כחלק ממאבק זה. הדוח יצא גם כנגד הממשל הבריטי, על שהעדיף, לטענתו בשל גורמים פוליטיים, את הפועל היהודי היקר והבלתי מיומן על הפועל הערבי הזול והמיומן.

בפנייתו לדון בצד הערבי תקף סאותרד את המעמד הערבי העליון על שניצל את המצב הכלכלי להסתה, ועל ידי כך קיווה לשמר לתועלתו את המצב הכלכלי והחברתי בארץ, כפי שהיה לפני המלחמה. לדעתו, בעלי הקרקעות והאינטליגנציה הערבית הם אלו המפיקים תועלת מהמהומות, ואל הסתתם מתלווה פעילותם של סוכנים מצרים ואפילו מסיתים פרו-סורים ופרו-צרפתים ששמו להם למטרה לפגוע ככל שאפשר בתוכניות המדיניות של הבריטים בחלק זה של העולם.

דעותיו של סאותרד על ערביי ארץ-ישראל ויחסם לתנועה הציונית בעבר ובהווה משקפות גם הן את עמדותיו הבסיסיות:

האיכר הערבי הכיר בשאיפת המיעוט היהודי לנשלו מבחינה פוליטית בעזרת התנועה הציונית, אך נטה להשאיר עניינים אלו לרצונו של האלוהים, וזאת בשל נטייתו הגזעית

[כך במקור, ג"ב] במאות השנים האחרונות. בהשפעת התעמולה של מנהיגיו וכן של מסיתים מצפון ומדרום לארץ-ישראל הוא החל באיטיות אך בהתמדה לפתח רצון לעזור לאללה [כך במקור, Alla] בפעולתו בעניינים אלו. הפלח הערבי נעשה ממורמר, ובמצבו זה כל הצעה לפגוע בפוגעים בו מדברת אליו. לכן הוא החל לפתח פעילות אקטיבית. לא ייפלא על כן, כי לא לקח זמן רב עד שהחל בפעולות הרסניות, שהן הסיבות למצב הפוליטי האקוטי. מצב זה יביא לצרות רבות יותר בעתיד, אם לא יטפלו בפלח אנשים מיומנים, היודעים לטפל בזehירות ובצדק בבעיות מעין אלה.

במכתבו הארוך והמפורט הוסיף הקונסול וטען, ודאי לאור ניסיונו הקודם במזרח התיכון: אף שזה הקרוי ערבי פלשתינאי הוא פחות או יותר ערבי מהול [לעומת הערבי האמיתי] שסאתרד הכיר במדבריות ערב, ג"ב], הרי שהוא עדיין מחזיק בתכונות רבות של הדם הערבי, כמו התאוה לשוד ורצח, ומשתמש בהן כאמצעי לגיון אורח החיים היומיומי המונוטוני והקשה ולהרפיית המתח שבו. במצב כזה יש לכל מסית עדיפות רבה. קל מאוד להבין כיצד ימצא הערבי גם שעשוע וגם רווח בשוד ואף ברצח שכנו היהודי השלם, ובפרט שלא פיתח אליו כל כבוד מיוחד בשל חינוך וטעמים סביבתיים. עמדת העליונות של העולם המערבי התרבותי מול העולם המזרחי המנוון והפרימיטיבי בולטת בקטע זה בדוח. יש לזכור כי עמדה זו, שדגלה בעליונות האדם הלבן מול נחיתותם הגזעית של האחרים, היתה מקובלת מבחינה תרבותית ופוליטית בעת ההיא.

הדוח של סאתרד על מאורעות יפו אינו מנקה גם את השלטון הבריטי מאחריותו למצב. לטענתו, השלטונות לא שלטו בערבים ולא ריסנו אותם, והערבים פירשו זאת כחולשה וניצלו זאת. הקונסול דיבר בזכותם של היהודים להגנה על חייהם ורכושם, בלי כל קשר למגמות המדיניות של התנועה הציונית, ולכן תקף את השלטונות על אוזלת ידם. סאתרד דיווח, כי אף שנעצרו מאות אנשים ואף שהוחל בשפיטתם, הרי שחודש מאז פרוץ המהומות טרם ניתן כל פסק דין ממשי, והמגמה להאשים את הבולשביקים במהומות עוד מגבירה את אי הבטחון. הפסקתה של העלייה היהודית היתה הצעד הממשי היחיד שבו נקטו השלטונות. לדעת הקונסול, שלא טרח להסתיר את עמדותיו בעניין, צעד זה היה הגיוני וסביר, אף שהאקסקוטיבה הציונית, הרואה את ארץ-ישראל דרך המשקפיים של הבית הלאומי, רואה במעשה הזה דבר שלילי.

שלא כמוטוט בפסקאות דלעיל, לא שלל סאתרד את הציונות מלכתחילה, ואף טען בדוחו כי ניהול נכון של מדיניות הבית הלאומי הינו חשוב ביותר ויועיל לפיתוח הכלכלי של הארץ. עם זאת טען, כי הערבים לא יקבלו מדיניות זו לעולם. הוא תקף את המנהיגים הציוניים האינטליגנטים, שלכאורה לא שמו לב לכך שארץ-ישראל אינה יכולה במצבה הנוכחי לקלוט עלייה רבה. ברור היה לקונסול, על פי דבריו, כי המנהיגים הציוניים אכן ידעו את האמת, אך הם סמכו על הממשלה הבריטית שתשתמש בכוח האוטוריטה שלה ותפנה מקום לאנשיהם על ידי נישול הערבים או דחיקתם. סאתרד, ששהה בארץ רק חודשיים וחצי לפני כתיבת מכתבו, עוד ידע לדווח, כי שטחה של ארץ-ישראל הוא כ-10,000 מיל מרובע, ויש בה כ-5 מיליון אקר (20 מיליון דונם) אדמה מעובדת. לטענתו, רוב השטח הנקרא 'מעובד' אינו מתאים כלל לפיתוח חקלאי מודרני ללא השקעה כספית רבה, וכל המאמצים הכנים, העבודה הקשה ורצון המתיישבים לא ישנו עובדה זו. עוד טען, כי בארץ-ישראל אין כל תעשייה ראויה לשמה, ליצרותה אין כל ערך

כלכלי והאוצרות המינרליים, אם בכלל יש בה כאלה, כלל אינם מנוצלים. על פי מקורות יהודיים, שאת טיבם לא פירט, העריך הקונסול כי היה צורך בהשקעה של 5,000 דולר עבור כל מהגר חדש לארץ, וכל השקעה קטנה מזו עלולה להביא לפגיעה בכלכלת הארץ ולעומס הוצאות על האוכלוסייה המקומית, שהיא ערבית ברובה.

מסקנתו הפוליטית של הקונסול האמריקני מניתוח המצב היתה כי 'ארץ-ישראל תוכל לשמש בית לאומי ליהודים בזמן הקרוב רק בשם וברגש בלבד', כלומר, לא באופן מעשי. המשך העלייה, ללא שיעשו השקעות גדולות רק יערער את המצב הפוליטי והכלכלי בארץ. אין לדעת אם מסקנתו זו היא פרטית, או שהושפעה מההשקפה הרשמית הבריטית, שבעת כתיבת המכתב, כיום ההולדת של המלך ב-3 ביוני 1921, הוכרז עליה בפומבי בהצהרתו של הנציב העליון.⁴⁵ עם זאת ברור, כי הנימה האנטישמית שנשורה בהערכה כי 'העיתונות הבינלאומית של הציונים לא תהסס להוביל את כל העולם להאמין, שהם השקיעו כבר, או שהם מתכוונים להשקיע, את הכסף הנחרך, אך דבר כזה עוד לא נעשה' משקפת, ודאי, את עמדתו הפרטית של הקונסול. הקונסול לא שכח את תפקידו כמייצג האינטרסים האמריקניים בארץ, והוסיף נבואה לעתיד: 'השקעות מעין אלה בהתיישבות הציונית יהיו תלויות, ללא ספק, בכסף אמריקני, והשאלה אם כסף אמריקני יוקצב לתכלית מסוימת זו, תלויה יותר בושינגטון מאשר בירושלים'.

מאורעות יפו שיקפו, לדעת הקונסול, את המצב הלא רגוע והרגיש בארץ-ישראל. לדעתו מצב זה נבע משלוש סיבות עיקריות:

- א. סיבות כלכליות, הנובעות מכך שהביאו לארץ-ישראל אנשים רבים מכפי שיכולה היתה הארץ לכלכל ללא השקעה כספית ניכרת.
- ב. סיבות פוליטיות, הקשורות בהסתה של בעלי קרקע ערבים ופוליטיקאים, שביקשו להמשיך ולהחזיק בשליטה הכלכלית והחברתית באיכר הערבי.
- ג. פעילותם של המסיתים המצרים והצרפתים כנגד התוכניות הפוליטיות הבריטיות בחלק זה של העולם. המסיתים ניצלו את המצב הפוליטי והכלכלי שנוצר בשל השגיאות שנעשו ביישום הציונות בארץ-ישראל.

בסיום מכתבו הארוך טרח סאותרד לציין שנית, כי אין כל קשר בין הבולשביקים לבין המהומות ואת זה ציין כנגד כל רעיון בכיוון זה שאולי יאומץ על ידי הכול.

חקירותיו המאומצות של סאותרד הביאוהו לראייה ברורה של העובדות, מהר יותר מוועדות החקירה הבריטיות או המידע הציוני. עמדתו כאיש ניטראלי, לפחות לדעת המעורבים בעניין, נתנה בידו את הכלים לבדוק את המצב מכל צד, בלי שייטה לצד זה או אחר, ולכן היה יכול לאסוף מידע מעודכן במהירות. את עמדותיו הבסיסיות ורעיונותיו שמר לעצמו או חילק עם הממונים עליו בלבד. עמדתו, שנתגבשה כנראה בזמן הקצר ששהה בארץ, נגד יישומה של התוכנית הציונית בארץ-ישראל, וראייתו את הכפרי הערבי כנפגע הראשי מתהליך זה, הביאוהו להסקת מסקנות חד צדדיות, כפי שעולה ממכתבו. עם זאת, כפי שהוצג לעיל, ניסה בסיכומו של דבר להמעט מהטלת האחריות על כתפי התנועה הציונית וטען כי הצד היהודי אשם בעיקר באי הבנה כלכלית, כלומר באכלוס מהיר מדי של הארץ. המנהיגות הערבית המקומית והמסיתים מבחוץ הוצגו כנושאים

45 נאמו של הנציב העליון לארץ-ישראל מיום 3 ביוני 1921, מסמך משרד החוץ הבריטי, 7350/35/88 מה-5 ביוני, F.O./371/0375, הארכיון הציבורי בלונדון.

במרבית האשמה למהומות שהחלו ביפו. סיכומו זה מציג את הבעיה בצורה שכל צד יכול היה לקבלה, ובכך ניסה אולי לכוון לדעת הכול.

עמדת מחלקת המדינה של ארצות-הברית

דוח ארוך ומפורט זה, שהגיע לווישינגטון ב-20 ביוני, לא עבר ללא תגובה. במדור למזרח הקרוב הבינו את חשיבותו של הדוח והחליטו להעבירו לעיון מזכיר המדינה. כדי למנוע ממזכיר המדינה את הטורח בקריאת המכתב כולו, הוכן במדור תקציר שעסק ב'מהומות אנטי יהודיות בארץ-ישראל'.⁴⁶ יש לשים לב לשם התקציר. נראה כי הקונסול סאותרד ניסה למנוע ככל האפשר האשמה בלעדית של הצד הערבי, וכל דיווחיו נעשו תחת הכותרת 'מהומות יפו' או 'מהומות יהודים-ערבים'. במחלקת המדינה, לעומת זאת, בהבדל מוחלט מההתייחסות שנה קודם לכן, קראו נכון את המצב וציינו כי המהומות היו 'אנטי יהודיות' ולא אנטי ציוניות, כפי שהקונסול ניסה להדגיש. לא ברור מה גרם לשינוי ביחס המדור, כיוון שלא חלו חילופי אישים במחלקת המדינה. רובינס המשיך לשמש כראש המדור, והוא שחתם על התזכיר למזכיר המדינה. התזכיר סוכם במקורו בשמונה נקודות אלה:

- א. ציון הנטייה להאשים את הכולשביקים במהומות והדגשת האנטגוניזם הערבי כלפי הציונות ומטרותיה כסיבה למהומות.
- ב. הימצאותם של עולים בולשביקים ממזרח אירופה בארץ-ישראל.
- ג. ההסתה הבולשביקית שנעזרה בסיסמה 'ארץ-ישראל ליהודים'.
- ד. העלייה הגדולה של היהודים ודחיקת הערבים מהעבודה בנמל יפו.
- ה. התעוררות האיכר הערבי כנגד הציונות בהשפעת מנהיגיו.
- ו. הנטייה המסורתית של הערבי לשוד ורצח ואי הפעלתה של מדיניות ריסון מצד השלטונות הבריטיים, שמנעו עליית היהודים רק לאחר פרוץ המאורעות.
- ז. חוסר האפשרות לכלכל עלייה גדולה בלי השקעות כספיות גדולות, עד 5,000 דולאר לכל מהגר.
- ח. סיכום קצר של שלוש הנקודות שבהן סיכם סאותרד את מכתבו.

התזכיר עוסק, אפוא, בשלושה נושאים עיקריים המתייחסים למהומות ביפו בפרט ולארץ-ישראל בכלל. הנושא הראשון הוא הדיון בפעולה הבולשביקית, נושא שעניין ביותר את מערכת הממשל האמריקנית בעת ההיא. אף כי סאותרד טרח להדגיש כי לפעילות זו אין כל משמעות ביחס לארץ-ישראל, הרי שבמדור למזרח הקרוב וחדגישו נקודה זו, שהיתה אולי שולית ביחס לארץ-ישראל, אך כנראה חשובה למערכת הממשל בווישינגטון. עניין שני שבו עסק התזכיר היה בעיית העלייה. בארצות-הברית התנהל דיון ציבורי מקיף באשר לחוקי ההגירה, והוא הסתיים בהקשחת אפשרויות ההגירה לארצות-הברית. מאידך ניכרת היתה התעניינות בעליית יהודים לארץ-ישראל כפתרון לגבי ההגירה היהודית שלאחר מלחמת העולם הראשונה.

ההתעניינות האמריקנית בעולם הערבי, כבעיותיו של המזרח התיכון ולא כמעט גם בנושא הנפט, מצאה את ביטויה בהתייחסות לפעולת המסיתים הפוליטיים ובמידע על התעוררות הפלח הערבי מול התנועה הציונית.

46 תזכיר המדור למזרח הקרוב חתום על ידי ראש המדור רובינס, הוכן ב-1 ביולי 1921. מצורף למסמך שפרטיו לעיל, בהערה 44, ונושא אותו סימן.

תזכיר המדור למזרח הקרוב, אף שהיה בהיר ותמציתי, לא עורר כל תגובה מצד מזכיר המדינה או מצד עוזריו. לא נעשתה כל פעולה בקשר לדוח, ואף לא נשלחו הוראות מיוחדות לקונסול בירושלים. נראה היה כי מחלקת המדינה סמכה על סאותרד שידע מה עליו לעשות, ואכן הוא לא שקט על שמריו. השלטונות הבריטיים פעלו לאחר המהומות בשני מישורים: הם מינו ועדה שתחקור את המאורעות וסיבותיהם, ופעלו, מעט באיחור, כדי להעניש את האשמים. על שתי פעולות אלו דיווח הקונסול, תוך שהוא נשאר בעמדותיו המוכרות. ב-31 באוקטובר הוא דיווח לווינגטון⁴⁷ כי השלטונות פרסמו את הדוח של ועדת החקירה. הוא המשיך את הקו שנקט בו בעבר, ועסק ב'דוח רשמי על מהומות יפו 1921'. במכתבו ציין הקונסול כי בינתיים פורסמו רק הנוסחים בעברית ובערבית, ואנשים שקראו אותם טענו שהם 'מעט חסרי צבע בטבעם, ולכן ערכם מועט בכל הנוגע לקביעת הסיבות והתוצאות של המהומות'. לדעתו של הקונסול דבר זה היה צפוי לאור מדיניותם של הבריטים, שביקשה לפייס ולהרגיע את הערבים ואת היהודים בכל דרך אפשרית.

חודש לאחר מכן, ב-23 בנובמבר, נשלח מכתב נוסף,⁴⁸ ואליו צורף העתק הדוח הרשמי על המאורעות בנוסחו האנגלי. סאותרד גילה שביעות רצון רבה מהדוח, שלא היה 'חסר צבע' כפי שתיארו אותו. לדעת הקונסול הדוח היה אמין ומדויק, הן בהתייחסותו לסיבותיהן של המהומות, הן באשר למהלכן והן בכל הנוגע לתוצאותיהן הפוליטיות. סאותרד ציין כי הדוח הרשמי, כמו הדוחות שלו, הראה כי אין בארץ-ישראל אנטישמיות לשמה, וסיבת המהומות הינה התנאים הכלכליים והפוליטיים שנוצרו עקב הפעילות הציונית. גימות אנטי ציוניות נוספות מובעות במכתבו; הוא מציין כי מאז אירועי מאי, נעשו חברי המשלחת הציונית תקיפים יותר ותטרי טקט במגעיהם עם הערבים, 'אולי בשל הצורך להצדיק את עצם קיומם ואת אורח החיים הכוזבני והפזרני שלהם'. לדעתו, ארץ-ישראל אכן זקוקה ביותר לציונים עם כספם ויכולתם האמיתית, אך על הציונים לשנות את דעותיהם ואופי פעולתם ולהתאימם למצב הקיים, על מנת ששיגו דבר כלשהו.

מכתב זה, כקודמיו, עבר בכל המדורים העוסקים בענייני ארץ-ישראל — המדור למזרח הקרוב, המדור למידע פוליטי, המדור למערכ אירופה והמדור הקונסולרי — אך אף מדור לא ביקש כל מידע נוסף ולא נקט בכל פעולה שהיא, לא העיר הערות בקשר לדוח של סאותרד ולא יזם העברת המידע לסמכות גבוהה.

הטיפול האחרון בפרשת מאורעות מאי 1921 מצוי בדוח שנשלח ב-5 בדצמבר 1921 וכותרתו: 'קנסות לכפרים ערביים בשל השתתפותם במהומות יפו במאי האחרון'.⁴⁹ כבעבר, ובצורה בולטת יותר, ניסה הקונסול 'להביץ' את הפעילות הערבית ולתקוף את השלטונות. כאן לראשונה דיווח סאותרד בעקיפין על ההתקפות על מושבות השרון, בלי לתת כל פרטים ברורים וכמעט בלי לציין שמות ונפגעים. בשים לב לכך שבעבר טען כי מצויים בידו כל הפרטים על התקפות אלו, נראית שתיקתו זו תמוהה. אפשר להסבירה אולי בחוסר האפשרות להאשים בהתקפות אלה את הרעיון

47 סאותרד למזכיר המדינה (עם עותקים לנציב העליון האמריקני באיסטנבול, הקונסול האמריקני הכללי שם והנספח הצבאי האמריקני בקהיר), אשגר 776 מיום 31 באוקטובר 1921, מסמך 867N.00/20, הארכיונים.

48 סאותרד למזכיר המדינה, אשגר 801 מיום 23 בנובמבר 1921, הארכיונים.

49 סאותרד למזכיר המדינה, אשגר 511 מה-5 בדצמבר 1921, הארכיונים.

הקונגרס הפלסטיני השלישי, שהתקיים בחיפה בדצמבר 1920. בקונגרס זה גובשה עמדה לאומית ערבית המתנגדת להצהרת בלפור ותובעת ממשל עצמי. בשורה העליונה שלישי מימין – חג' אמין אל-חוסייני, לעתיד לבוא המופתי של ירושלים

הציוני או את הפעילות הציונית בארץ. עתה דיווח הקונסול כי השלטונות דרשו מהכפריים להחזיר את הרכוש הגזול, ואיימו בעונשים, אך הערבים לא החזירו דבר, והשלטונות חששו לפעול נגדם. עוד דיווח עתה הקונסול קצת בצער, כי הממשל מצא לנכון לפעול כנגד הכפריים והטיל על שישה מהם קנסות כבדים המסתכמים ב־6,000 לירות מצריות (כ־20,000 דולאר של אותם הימים). הכפריים הוכרחו גם להחזיר כמה מאות בהמות גזולות. המשטרה, שנתמכה על ידי כוחות צבאיים, השלימה את איסוף הקנסות ו'באופן בלתי מצופה הערבים לא התנגדו לכך כלל. זה נראה כיוצא דופן לאלו המכירים את האופי הערבי'. תקוותו של הקונסול לפעילות מצד הערבים לא דעכה, והוא סיים את הדוח בהערה כי 'ייתכן שהערבים הבינו את חוסר התועלת בהתנגדות בזמן הזה, והם שומרים את התנגדותם למהומות הבאות, כאשר יהיו הזדמנויות רבות וטובות יותר כדי לפעול'. מכתב זה נכתב לאחר ההתפרצות האחרונה בראשית שנות העשרים, התפרצות שנבלמה באיבה בירושלים. בדוחות על התפרצות זו ניכרת העמדה הבלתי אוהדת של סאוטרד כלפי היהודים במלוא עוזה.

מאורעות ה־2 בנובמבר 1921 היו מצומצמים בהיקפם. ההתפרצות הערבית צומצמה לשטח שבין חומות העיר העתיקה של ירושלים (כמו מהומות פסח 1920) ונמשכה רק כמה שעות. שלא כמו מאורעות מאי, בשל היקפם המצומצם ובעיקר בשל אי חשיבותם מבחינה מדינית ופוליטית, לא

זכו מאורעות אלו לדיון מקיף. תיאור מפורט של מהלך המאורעות על פי הטיעון היהודי מצוי ב'ספר תולדות ההגנה'⁵⁰. יהושע פורת מקדיש מספר עמודים לתיאור האירועים הפנים-ערביים הקשורים באירוע זה.⁵¹ בהבדל מהאירועים שנסקרו לעיל, לא מצאו השלטונות הבריטיים כל צורך בהקמת ועדת חקירה בעניין שנראה שולי ומקרי, ולכן חסרה כאן הצלע השלישית של הדוח הבריטי. מאורעות אלו התרחשו סמוך למקומה של הקונסוליה, ולכן יכול היה הקונסול סאותרד לדווח עליהם ביתר פירוט ומהירות. הדוחות נוטים להציג כאן יותר מכל את העמדה הערבית ואת דוחות הפקידות הבריטית. התיאור האמריקני של מהלך מאורעות מאי ביפו תואם את הדוחות האחרים ממקורות יהודיים כבריטיים, והוא שונה מהם רק בהערכת הסיבות והמניעים. לעומת זאת תיאור מאורעות נובמבר 1921 על פי דוחות הקונסוליה מצייר תמונה השונה לחלוטין מהתיאור היהודי. תיאור מגמתו זה מעלה שאלה לגבי טיב מקורותיו של הקונסול.

דיווחי הקונסוליה החלו במברק שנשלח ב-2 בנובמבר 1921 בשעה 21:00, לאחר שכל העניין נסתיים. במברק דיווח סאותרד, כי 'כל החנויות הערביות בארץ-ישראל סגורות כהפגנה נגד הצהרת בלפור. יהודים זרקו רימון על מפגינים ערבים בירושלים ופצעו קשה כמה מהם. בתגובה לכך הרגו הערבים 4 יהודים ופצעו קשה כמה אחרים. הוכרז מצב צבאי וכוחות צבא מפקחים על המצב. אין כל דיווח על בעיות באזורים אחרים של ארץ-ישראל'.⁵² מברק זה הגיע לווינינגטון ב-3 בנובמבר בשעה 19:10, הועבר למדור למזרח הקרוב ותוקף מיד ללא כל טיפול.

ב-7 בנובמבר, 5 ימים לאחר האירוע, יכול היה סאותרד לדווח באופן מלא ומפורט על האירועים.⁵³ כמנהגו בעבר, כותרת הדוח שבחר משקפת את גישתו (ולא את תוכן הדוח): 'מהומות אנטי ציוניות בירושלים'. בתיאור המאורעות מציין הקונסול כי האירועים התרחשו בתוך העיר העתיקה ולא כנגד ציונים, אך תוכן הכותרת נשאר בעינו — מהומות ופעילות כנגד הציונים ולא פעילות ערבים כנגד יהודים.

בתיאור האירועים מתקן הקונסול את שכתב במברק על אודות השביתה, ומציין כי לפחות בירושלים (ולא בכל הארץ) החנויות אכן היו סגורות. בתיאור האירוע כותב סאותרד, כי בצהרי אותו היום נכנסה תהלוכה של ערבים, 'שסביר להניח כי התכוונו להפגנה שקטה', לתוך העיר העתיקה, הגיעה לאחת הסמטאות שבהן גרו יהודים, וניסתה להיכנס אליה. קצין משטרה ניסה למנוע את הדבר, וגם היהודים הגרים במקום התנגדו. 'בזמן שהוויכוחים נמשכו, גברה ההתרגשות ורימון קטן או פצצה נזרקה מהצד היהודי לתוך ההמון הערבי, סביר להניח שעל ידי יהודי. ערבי אחד נהרג וכמה אחרים נפצעו קשה'. סאותרד המשיך לתאר כיצד הדם הנשפך עורר את הערבים, ואף כי במקום האירוע נשמר הסדר, הרי 'היו כמה מפגשים בחלקים אחרים של העיר בין ערבים ליהודים, בודדים או בקבוצות קטנות. הצרות החלו בצהריים ונסתיימו בשעה 16:00. חמישה יהודים וערבי אחד נהרגו, 8 יהודים ו-4 ערבים נפצעו קשה'. סאותרד מצא לנכון לציין כי מרבית הפצועים היהודים נפגעו מסכינים, וכל הערבים נפצעו מכדורים, 'דבר המוכיח כי ליהודים היה ודאי נשק בלתי חוקי'. לאחר שדיווח על פעולות הצבא לשמירה על הסדר, דיווח הקונסול על

50 סלוצקי (לעיל, הערה 1), ב, ספר ראשון, עמ' 134-140.

51 פורת (לעיל, הערה 1), עמ' 108.

52 סאותרד למזכיר המדינה, מברק מה-2 בנובמבר בשעה 21:00, מסמך 867N.00/18, הארכיונים.

53 סאותרד למזכיר המדינה, אשגר 791 מה-7 בנובמבר 1921, מסמך 867N.00/21, הארכיונים. להלן יובאו ציטוטים

מתורגמים מהמכתב.

מעצרים ומשפטים. נעצרו 40 איש, אך מבין 21 שכבר נשפטו, נדונו 3 אנשים למאסר של 9 חודשים, אחד נאסר לשבוע, 4 נקנסו ו-8 שוחררו. כנגד 5 אנשים הועלו האשמות כבדות, והם נשארו להמשך חקירה.

מנוסח המכתב ומבחירת תיאור פרטי האירוע נראה בבירור כי עמדתו של סאותרד כאשר לאופי האירוע והאשמים בו ברורה ובהירה. היהודים הם שהחלו במהומות, והערבים רק נסחפו אחריהם, ולכן עונשם הוא קל. סאותרד הצדיק במכתבו את טענת היהודים, שנשמעה מיד לאחר האירועים, כי למושל ירושלים רונלד סטורס, ולמשטרה יש חלק באשמה, משום שלא עשו דיים כדי להתכונן למהומות. אולם בהמשך הוא תוקף את המנהיגות הציונית בארץ שאימצה, לדעתו, גישה תוקפנית כלפי הערבים. כהכחחה לכך הוא טוען כי ביום המהומות 'היו ברחובות העיר יותר יהודים מהרגיל באירועים מעין אלה, שאז היהודים פורשים לבתייהם או למקומות מקלט אחרים מחשש למהומות'. סאותרד ראה בעמידה כנגד הפורעים התגרות בערבים. לטענתו, גישה מיליטנטית זו תביא להגברת של טינת הערבים כלפי הציונות. שוב טען הקונסול כי הצעקה שהקימו ציוני ארץ-ישראל על אודות פוגרום נוסף, כביכול, אינה במקומה, ואין לדעתו כל סימן לטינה גזעית; הערבים הם אמנם אנטי ציוניים, אך לא אנטי יהודים. לדעתו, פחד הערבים מהצהרת בלפור, שפירושה עבורם הוא חיים 'תחת שעבוד יהודי', הוא הגורם למהומות, ואף שהכול מכירים בתועלת שהציונות מביאה לכלכלת ארץ-ישראל, הרי מעשייהם של הציונים יובילו בהכרח למהומות. בסיום הדוח מסר סאותרד כי לדעתו, הערבים אינם מגלים כל התנגדות לפעילות הציונית, פרט לצד הפוליטי שבה ולהצהרת בלפור אשר 'פירושה שבארץ תשלוט אוליגרכיה יהודית שתיתמך על ידי בריטניה, וזאת שלא בהתאם להבטחה לשלטון ייצוגי, המופיעה בחוקה הארץ-ישראלית שתוצג בקרוב'.

הצגה זו של האירוע, בעיקר כאשר משווים אותה לנאמר ב'ספר תולדות ההגנה', מצביעה באופן ברור על עמדתו האנטי ציונית ואולי אף האנטי יהודית של הקונסול. הערכה זו של עמדתו מוצאת חיזוק בדוח הנוסף על המאורעות. דוח זה⁵⁴ נשלח ב-5 בדצמבר תחת הכותרת 'משפטים של המשתתפים בפרעות האנטי ציוניות בירושלים', והוא עוסק דוקא במשפטים של שלושת היהודים שנעצרו לאחר האירועים, ולא במשפטים של הערבים ובעונשים הכבדים שהוטלו עליהם. בדוח הוא מפרט בהרחבה את מהלך משפטים של שלושת היהודים שנעצרו והואשמו בהטלת הפצצה שנזרקה, לטענתו, לתוך המון שליו. הקונסול חזר על כל טענות התובע האנגלי ודיווח בפירוט על גזר-הדין הקשה: 11 שנות מאסר לשוטר היהודי שחש לעזרת אחיו, 10 שנים לנאשם השני ורק 6 שנות מאסר לנאשם השלישי בשל גילו הצעיר. הוא כותב: 'הרשעתם של שלושת הנאשמים התקבלה בסיפוק בקרב הערבים ובצורה הפוכה לחלוטין בקרב הציונים'.

האקורד האחרון בדיווחי הקונסול על אירועי הדמים בארץ הגיע חודשיים מאוחר יותר, ב-7 בפברואר 1922, כאשר דיווח כי היהודים שנשפטו למאסר שוחררו לאחר ערעור בפני בית המשפט העליון.⁵⁵ אף בדוח קצר ולכאורה יבש זה לא שכח סאותרד לטעון כי 'נאמר שהציונים היו פעילים מאוד במתן הייעוץ המשפטי הטוב ביותר עבור הנאשמים, ובדרך זו וכן בדרכים אחרות [שלא

54 סאותרד למזכיר המדינה, אשגר 806 מה-5 בדצמבר 1921 (ביום זה דיווח גם על הפעילות הכריטית כנגד הכפרים שהשתתפו במאורעות מאי 1921. ראה לעיל, הערה 49), מסמך 867N.00/23, הארכיונים.

55 סאותרד למזכיר המדינה, אשגר 862 מה-7 בפברואר 1922, מסמך 867N.00/26, הארכיונים.

פורטון הביאו לניצחון המשפטי, שאיננו חסר משמעות פוליטית לגבי היחסים בין הציונים לערבים'. מכתב זה, כקודמיו שעסקו בפרשה, נדד בין המדורים הקבועים במחלקת המדינה ואף הגיע למדור המשפטי,⁵⁶ אך לאחר 11 יום הועבר לתיוק, בלי שעורר כל תגובה. מחלקת המדינה של ארצות הברית לא נזעקה בשל הריגתם של כמה יהודים בארץ-ישראל. דיווחיו של סאותרד נראו בעיני הממונים עליו מדויקים ואמינים. עם זאת לא יכלו, כנראה, אנשי משרד החרץ האמריקני להתעלם מגישותיו האנטי ציוניות, אף שקו זה היה אופייני לפקידות הנמוכה ואף הגבוהה במשרד. לא ייפלא על כך, כי כאשר נשקל המשך עתידו של סאותרד בשירות הקונסולרי האמריקני, הוחלט להעלותו בדרגה ולשלוח אותו לשמש כקונסול הכללי האמריקני בכגדד, מקום שבו כישורים כמומחה לעניינים ערביים היו מועילים. בכגדד נחשבה למקום חשוב יותר מארץ-ישראל ואולי גם כמקום שבו נטיותיו הפוליטיות של סאותרד לא יכלו לפגוע בתפקידו. סאותרד שירת אמנם רק זמן קצר בארץ-ישראל, אך בפרק זמן זה באו לכיטוי תכונותיו ואופיו, כך שהשפיעו על קידומו בתפקיד.

סיכום

פעילותה של הקונסוליה האמריקנית בכל הנוגע לדיווח על מאורעות הדמים חורגת מכלל דיווח פסיבי של משקיף מהצד. המעמד המיוחד של קונסוליה זו, מעמד שנתבצר במשך מלחמת העולם ועלה במיוחד לאחר סיומה, היה בו כדי להעניק משנה חשיבות לפעילות האמריקנית, וכך אכן ראו אותה בני הארץ ואנשי השלטון הבריטי. אנו רואים שהיו גישות שונות לדיווח על מאורעות דומים. גישות אלה נבעו הן מאישיותם של הקונסולים שהיו מעורבים בדבר, והן מהמצב המדיני הכללי ששרר בארץ ובעולם בעת התרחשות המאורעות שזכרו לעיל.

מאורעות 1920 תוארו ודווחו על ידי הקונסול גלייזברוק. קשריו הטובים עם האוכלוסייה היהודית ותפיסתו הדתית הנוצרית הביאו אותו לראות במאורעות התפרצות חד פעמית של גורמים מוסלמים קנאיים, בלי לייחס להן כל חשיבות פוליטית. כמגן ותיק על היהודים נחלץ לעזרתם והעמיד את שירותי הקונסוליה לרשות נציגי התנועה הציונית, כדי שיוכלו לדווח על המאורעות מנקודת מבטם שלהם. אף כי בהזדמנויות אחרות גילה פחות אהדה לפעילות הפוליטית הציונית בארץ, הרי שבעת המאורעות פעל כמשקיף אוהד לצד היהודי.

אדיסון סאותרד היה אדם שונה. הוא היה דיפלומט מקצועי, שהתמחה בחקר העולם הערבי והמזרח התיכון, ובעל אישיות שונה לחלוטין מזו של קודמו בתפקיד. נראה כי נשלח לתפקידו בארץ בשל מומחיותו בנושאים ערביים, מתוך תקווה שימצא מהלכים בקרב האוכלוסייה הערבית. משרד החרץ האמריקני נזקק לאיש מקצוע, שיוכל להתמודד עם תנועות לאומיות ושלטון אירופאי מסודר, ולא לאיש דת האמון על קשריו עם ממשל מזרחי. עבור האמריקנים היה, אפוא, סאותרד האיש הנכון במקום הנכון. דיווחיו מעידים על עבודה מקצועית טובה, אולם התיחסויותיו לבעיות ארץ-ישראל בכלל ולמאורעות הדמים בפרט נובעות מגישתו האנטי ציונית, גישה שהתפתחה כנראה רק בעת שהייתו בארץ.

השוני בגישות של מחלקת המדינה בארצות-הברית לבעיה הושפע לא רק מהדיווחים מהארץ,

אלא גם מהמצב הפוליטי העולמי. מאורעות 1920 התחוללו בעת שעתידה של הארץ טרם הוכרע, וכל אירוע יכול היה להשפיע על ההחלטות הקשורות בארץ. הדיווחים על אירועי הדמים בירושלים נבדקו בקפדנות. אף שהיו מקוטעים, עוררו הדיווחים את מחלקת המדינה בושינגטון לבדוק את המתרחש, לאסוף מידע ולהגיב עליו, אם כי, כאמור, לא נעשה בו שימוש רב. הפעילות באזור המזרח התיכון, כמו גם בושינגטון היתה רבה. ארצות-הברית היתה מעורבת בתקופה זו מאוד במתרחש בעולם. ועידת השלום בפריז היתה עסוקה בדיונים על העולם, ובהם גם על עתידו של המזרח התיכון. הנשיא וילסון היה במלוא כוחו הפוליטי, ומדיניותו הכלל-עולמית היתה לקו מנחה במדיניות האמריקנית. דמותו ופעילותו של השופט העליון ברנדייס, מנהיגה הבלתי רשמי של התנועה הציונית בארצות-הברית וידירו האישי של הנשיא וילסון, היו גם הן בעלות משקל, ולא ייפלא על כן, כי מחלקת המדינה ראתה חובה לעצמה להיות מעודכנת בכל הנעשה בארץ-ישראל.

מאורעות 1921 התרחשו באקלים פוליטי שונה לחלוטין. עניינה של ארץ ישראל הוכרע, בריטניה קיבלה את המנדט על הארץ והקימה בה שלטון אזרחי. נותרו עוד בעיות שוליות כאישור נוסח המנדט ומעמדה של ארצות-הברית בארץ, אך אלה היו בעיקרם עניינים דיפלומטיים, שלא עניינו את כלל הציבור. התעניינותה של ארצות-הברית במדיניות גלובאלית בכלל ובארץ ישראל בפרט, הלכה ונעלמה לאחר שהתרחקה מוועידת השלום ולא הצטרפה לחבר הלאומים. קשרי התנועה הציונית עם הממשל בארצות-הברית הלכו גם הם ונחלשו עם המשבר בתנועה הציונית, הריב בין וייצמן לברנדייס והתרחקותו של ברנדייס מפעילות ציונית יזומה. מצב זה החליש את התעניינותה של מחלקת המדינה בנעשה בארץ, ופקידיה הסתפקו בקבלת דוחות, שאישרו את עמדותיהם המוכרות. עברו עוד למעלה מעשרים שנה עד שמחלקת המדינה חזרה לטפל באינטנסיביות בענייני ארץ-ישראל.

